

iktisat

dergisi

AYLIK DERGI

Mart 1987 • Sayı: 268 • 500 TL (KDV Dahil)

“Genel Teori”nin 50. Yılı Dolayısıyla Keynes ve Keynescilik



Tülay Arın
Temel Derviş
Nesrin Ertel
Ben Fine
İbrahim Kavrakoğlu



İÜ İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organıdır

İşte Türkiye'nin yeni kredi kartı:

PRESTIGE CARD



Pamukbank, itibarlı bir ödeme biçimi arayanlara, Türkiye'nin yeni, itibarlı kredi kartını sunuyor...

Prestige Card!

Türkiye'nin en seçkin 3000 kuruluşunda* Pamukbank itibarı ve güvencesiyle, "özel" avantajları, "özel" kolaylıklarıyla sunulan yeni kredi kartınız...

Prestige Card'a sahip olmak, Prestige Card itibarından yararlanmak için size en yakın Pamukbank şubesine başvurun. "Prestijinizi" artırın.


PAMUKBANK
iyi bankadır.

Oteller, lokantalar, gece kulüpleri,
butikler, büyük mağazalar, kuyumcular,
hava yolları, demiryolları, denizyolları,
hediye eşya satıcıları, galeriler...



I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organıdır

İÇİNDEKİLER

«GENEL TEORİ»NİN ELLİNCİ YILINDA KEYNESÇİLİK (Tülay Arın)	3
««GENEL TEORİ»NİN YOL AÇABİLECEĞİ SOSYAL FELSEFE» ÜZERİNE DEĞİNMELER (Nesrin Ertel)	13
GELENEKSEL İKTİSAT ELEŞTİRİLERİ (III) : KEYNESÇİLİK : BİR ELEŞTİRİ (Ben Fine)	17
O.P.E.C. PETROL FİYATLARI : BİR OYUN KURAMI UYGULAMASI (İbrahim Kavrakoğlu)	35
SERMAYE PİYASASI (Temel Derviş)	41
EKONOMİK BÜLTEN	46

DANIŞMA KURULU

Asaf S. Akat — Erdoğan Alkin — Toktamış Ateş — Nihat Batur — Ayhan Bermek
— Natık Buda — Kemal Civelek — Nusret Ekin — Mehmet Emanet — Seyfettin
Gürsel — Akın İlkin — Gülten Kazgan — Kemal Kurtuluş — Saim Kurul — Esin
Kuyulu — Erol Okuyan — Alp Orçun — Talat Orhon — İzzettin Önder — Şeref
Özgencil — Selçuk Sancar — Orhan Sofuoğlu — Ramazan Sönmez — Zafer Tun-
ca — Osman Ulagay — Reşad Umur — Yüksel Ülken — Salih Yardımcı.

Sahibi :

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Ahmet C. Özkan

Sorumlu Yayın Yönetmeni :

Nail Satlıgan

Kapak :

Ömer Ülkenciler

YÖNETİM YERİ :

Cumhuriyet Cad. No: 27/6

Taksim - İSTANBUL

Tel. : 150 50 34 — 150 16 42

Yazı Kurulu :

Taner Berksoy, İshak Reyna

Nail Satlıgan ve Hakan Türkkuşu

ABONE KOŞULLARI

Yıllık 6.000.— TL. (Öğrenci 5.000.— TL.)

6 Aylık 3.000.— TL. (Öğrenci 2.500.— TL.)

Yurt Dışı :

Yıllık 7.000 TL.

6 Aylık 3.500 TL.

Banka Hesap No.

AKBANK Taksim Şb. (4700)

T. İŞ BANKASI Beyoğlu Şb. (4678)

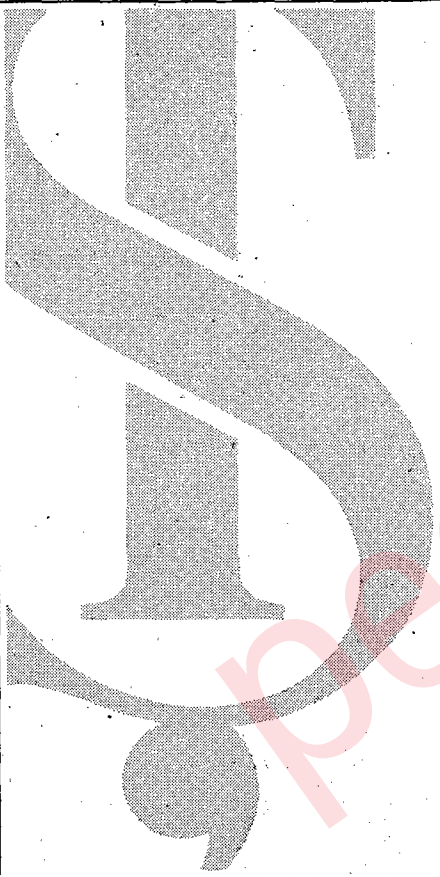
Basıldığı yer :

YENİLİK BASIMEVİ

Tel. : 143 55 72 — 145 32 48

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
görüşler yazarlarına aittir.

Eksik sayılarınızı 500 TL.'lik posta pulu karşılı adresimizden sağlayabilirsiniz.



Bir İş Bankası hesap cüzdanı
sahibi olmak;
İş Bankası güvenliğinde yaşamak,
yarına güvenle bakmaktır.

TÜRKİYE \$ BANKASI

"Paranızın, istikbalinizin emniyeti."

«Genel Teori»nin Ellinci Yılında Keynescilik

Tülay ARIN

İ.Ü. İktisat Fakültesi öğretim üyelerinden
Dr. T. Arın'ın «Dünya Krizden Çıkamıyor mu?»
başlıklı çalışması, dergimizin 257. (Nisan 1986)
sayısında yayımlanmıştır.

I. KEYNESÇİ DOKTRİN

1980'lerde Keynescilik tek bir bütünsel kuram olmaktan çok, birkaç akım ve bu akımlar içinde farklı ekoller tarafından temsil edilen çerçeve bir doktrindir. (*) 1960'lara kadar Keynesçiliği «**Neoklasik Sentez**» temsil ederken, 1960'lardan itibaren, fakat özellikle iktisadi krizle beraber 1970'lerde, neoklasik iktisatla Keynesçi iktisadi bağdaştırmayı amaçlayan neoklasik senteze alternatif sayılan bir «**Post - Keynesçi**» akım yükselmiştir. Fakat «Post - Keynesçi» akım da kendi başına bir bütün değildir. Keynesçi doktrin içindeki tartışmalar ve anlaşmazlıklar 1970'lerden itibaren yoğunlaşmış ve bir dizi kuramsal farklılaşmaya yol açmıştır. Bu gelişmenin sonucunda post - Keynesçi akım içinde farklı ekoller ortaya çıkmıştır. (Hatta bu ekoller kendi görüşlerini savunmak üzere ayrı dergiler bile çıkarmaya başlamışlardır: **Cambridge Journal of Economics, Journal of Post - Keynesian Economics, Cambridge Economic Policy Review**).

Kuşkusuz Keynesçi doktrin içindeki akımların ve ekollerin tümünün ortak özellikleri vardır; bu da devlet müdahalesinin gerekliliğine ve ekonominin talep yönünün belirleyiciliğine inanmalarıdır. Onlara göre, piyasa mekanizmasının ve özel mülkiyetin hâkim olduğu ekonomilerde devletin ekonomiye müdahalesi yoluyla iktisadi ve toplumsal sorunların üstesinden gelinebilir, ekonominin büyümesi ve istikrarı sağlanabilir; fakat neoklasik doktrinden farklı olarak, iktisadi sistemin denge durumuna oldukça hızlı ve otomatik olarak ulaşma eğilimleri güçlü değildir; ekonominin istikrarlı büyümesi piyasa sisteminin sadece kendi kendini düzenleme

(*) Bu metin **İktisat Fakültesi Mecmuası**'nda yayınlanacak olan daha geniş kapsamlı bir makalenin özetidir. Atıflar ve kaynakça için bu makaleye bakılabilir. Bkz. Tülay Arın, «Keynesçi Akımlar: Keynesçiliğin Krizi ve İç Tartışmaları».

mekanizmasıyla sağlanamaz.

Post-Keynesci akımların ise iki ortak özelliği vardır. Bunlardan ilki, hepsinin 1960'lara kadar «Keynesci» kuram olarak kabul gören neoklasik sentezin Keynes'i ve Keynesçiliği eksik ya da yanlış temsil ettiği görüşünü benimsemeleridir. İkinci olarak, hepsinin, özellikle 1970'lerin ikinci yarısından itibaren yükselen yeni-sağ ekollerin Keynesci iktisada yönelttikleri kuramsal ve politika uygulamalarına ilişkin saldırıları karşılamaya çalışmalarıdır.

Fakat bu iki ortak özellik ya da amaç aynı zamanda ekolleri birbirinden ayıran farklılıkların kaynağını da oluşturmaktadır. Farklı Post - Keynesci ekoller hem neoklasik sentezi eleştirerek Keynesçiliği kurtarmak, hem de yeni - sağa alternatif bir model sunmak üzere Keynesçiliğin ne olduğu ile ilgili farklı yorumlar getirirken, Keynes'in görüşlerinin farklı yönlerini ve boyutlarını ön plana çıkarmaktadırlar ki bu da farklı politika önerilerine yol açmaktadır. Kuramsal farklılıklar esas olarak piyasa mekanizmasının işleyiş biçimine ve bu işleyişin sonuçlarına bakış açısının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Piyasa mekanizmasının nerelerde ve ne ölçüde esnek olduğu ve sistemin şoklara nasıl tepki gösterdiği sorusuna verilen cevaplar farklı modelleri farklı politika önerilerine götürebilmektedir. İşte Keynesci doktrin içindeki tartışmaların ve görüş ayrılıklarının asıl kaynağı, en etkili devlet müdahalelerinin neler olduğu, kapsam ve yoğunluk bakımından nasıl uygulanacağı konusudur.

En geniş anlamda «Keynesci Doktrin» içinde yer alan akımlar aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir :

1. Neoklasik (geleneksel) Keynesçilik
2. Dengesizlik Keynesçiliği
3. Yeni Cambridge Keynesçiliği
4. **Fundamentalist** Keynesçilik

Aşağıda bu akımların ve akımlar içinde yer alan ekollerin en temel özelliklerine değinilmeye çalışılacaktır.

II. KEYNESÇİ AKIMLAR

1. Neoklasik (Geleneksel) Keynesçilik

Samuelson'un «Post-Keynesci Neoklasik Sentez» («Büyük Sentez»), Chase'in «Keynes'in ABD Çeşitlemesi», Coddington'un «Hidrolik Keynesçilik», Bartlett'in «Geleneksel Liberal Keynesçilik», Leijonhufvud'un

«Picleştirilmiş (bastardized) Keynesçilik», Clower'ın ise «Keynesci Karşıdevrim» adını verdiği bu akım en yaygın adıyla «Neoklasik Sentez» olarak bilinmektedir. Bu akım İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar ders kitaplarına ve gelişmiş kapitalist ülkelerdeki politika uygulamalarına hâkim olan Keynesci akımdır.

Neoklasik Keynesçilik, Keynes'in, üretim ve istihdam düzeyinin ve dalgalanmalarının toplam talep tarafından belirlendiğini, dolayısıyla tam istihdamın gerçek ücretlerin düzeyinden çok toplam talep düzeyine bağlı olduğu görüşünü kabul eder. Bu görüşlere uygun politika uygulamalarını kesin kontrol edilebilir, yönlendirilebilir hale getirerek bastırmak üzere, az sayıda makroekonomik değişken arasındaki ilişkilere indirgenmiş modeller kullanır. Az sayıda makro ekonomik değişken aslında ekonomiye derneşik düzeyde birbirinden ayrılmış homojen akımların bütünü ve bu akımlar arasındaki istikrarlı ilişkilerin bütünü olarak bakan bir görüşün simgeleridir. Makro düzeydeki bu istikrarlı ilişkiler sayesinde, devlet ekonominin makro düzeyinde az sayıda ilişkiye müdahale ettiğinde iktisadi istikrarın sağlanacağı görüşü de savunulabilir duruma gelir.

Başlıca temsilcileri Hicks, Hansen, Kahn, Klein, Pen, Samuelson, C. Schultze olan neoklasik Keynesçiliğin temeli Hick-Hansen'in «IS-LM eğrileri» çözümlemesidir. Bu çözümleme hangi koşullar altında, az sayıdaki hangi makro değişkene maliye ya da para politikası aracılığıyla müdahale edildiğinde ba-

şarı sağlamanın mümkün olduğunu, yani istikrar içinde tam istihdama ulaşılabilirliğini inceler. IS-LM eğrileri çözümlemesi, ekonomideki gelir düzeyinin mallar kesimindeki arz ve talep koşulları (IS) ile parasal kesimdeki arz ve talep koşulları (LM) tarafından belirleneceğini kabul eder. Böylece monetarizmle, yani neoklasizmle Keynesçiliğin bağdaştırılabildiği, kuramın bu nedenle «post-Keynesçi/neoklasik sentez» olduğu iddia edilir. Neoklasik sentez Keynes'in kuramının nihai olarak neoklasik kuramla tutarlı olduğu görüşünün bir ifadesidir.

Bu yaklaşımın kabul ettiği genel görüşe göre işsizlik sorunu **makro** düzeyde ortaya çıkar ve kaynakların dağılımı sorunundan farklıdır, nispi fiyatlardan, talebin ya da üretimin bileşiminden, yani mikroekonomik işleyişten bağımsızdır, dolayısıyla **makro müdahale** yeterlidir. Öte yandan bu akım içinde de en az iki ekolün varlığından söz etmek mümkündür. Bunlardan biri «devrimci tutuculuk», diğeri «neoklasik başkaldırı» adlarıyla anılmaktadır. Her iki ekol de standart neoklasik sentez modelini uygulamakla birlikte, sistemin çeşitli esneklikleri ve uyarlanma hızları bakımından özelliklerine farklı bakışa sahiptir. Daha uç **ortodoks** biçiminde modele ücret sertliği, likidite tuzağı, sermaye-hâsıla katsayısının, özellikle de reel değişkenlerin faize duyarlılığı konusunda evrensel bir «esneklik kötümserliği» hâkimdir. Bu ortodoksuluk parasal istikrar politikaları yerine mali (fiskal) istikrar politikalarının tercih edilmesine yol açar. Neoklasik fraksiyon ise «esneklik iyimserliği» içindedir, dolayısıyla esneklik kötümserliğini reddeder, parasal istikrar politikalarına daha çok önem verir. Bu gruba dahil iktisatçılara göre piyasa mekanizmasının işleyişine saygı gösterilmeden nispi fiyatların kaynak dağıtıcı ve gelir dağıtıcı işlevini yapması mümkün değildir. Öte yandan özellikle sendikaların ve tekellerin varlığının yarattığı piyasa aksaklıkları ve es-

neksizlikleri nedeniyle ekonominin kendi kendine dengeye gelmesi siyasal bakımdan kabul edilebileceğinden çok daha uzun zaman alabilir ve denge geçici bir süre için eksik istihdam düzeyinde kurulabilir. Devlet harcamaları, vergiler, bütçe açığı ve para politikası aracılığıyla talebin canlı tutulması ve iktisadi dalgalanmaların azaltılması, zaten ulaşılacak olan tam istihdam dengesine varışın hızlandırılmasına hizmet eder. Bu yollarla talebi canlı tutmak mümkün olduğuna göre, piyasa mekanizmasının **serbestçe** çalışmasına izin vermek, buna ayrıca müdahale etmemek gerekir.

Yukarıda sözü edilen iki ekol arasındaki uzlaşma bu bağlamda iki önermenin kabul edilmesiyle sağlanır. Bunlardan ilki, Keynes'in «Genel Teori» adını verdiği modelin klasik teoriye belli sınırlayıcı varsayımlar getirilerek varılmış **klasik teorinin «özel bir hali»** olduğu görüşüdür. İkincisi ise her şeye karşın Keynesçi özel durumun gerçek dünyayı anlamak bakımından genel denge kuramından daha anlamlı olduğu görüşüdür. Neoklasik Sentez özellikle bu yönüyle Post - Keynesçi ekollerin saldırısına hedef olmuştur. Öte yandan Walrasçı genel denge tahlili ile Keynesçi tahlil arasında neoklasik sentezden daha kabul edilebilir bir senteze ulaşmak amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalara genel olarak «makroiktisat kuramının mikro temeleri» adı verilmektedir. Neoklasik senteze karşı getirilen görüş, Keynesçi makroteorinin mikro temellerinin neoklasik genel denge tarafından temsil edilen mikro teori olamayacağı yolundadır. Neoklasik mikro teorinin kendi makro dünyası vardır ve bu Keynesçi makro dünyadan farklıdır.

Neoklasik Keynesçilik 1970'lerde yaşanan stagflasyon krizinde politika başarısızlıklarının nedenini politikaların kötü uygulanmasında, yeteri kadar «ince ayar» tutturulamamasında bulur. Yani politikalar enflas-

yön sınırına dikkat etmemiştir. Ekonomiler Keynesci genişletici politikalar sayesinde tam istihdama yaklaşırken işgücü rezervleri azalmaya başlamış, bir yandan da temel hammadde ve girdilerde «arz şokları» ortaya çıkmıştır. Arz şokları fiyatları artırırken sendikal mücadelenin yarattığı **ücret artışları** bu fiyat artışlarını beslemiştir. Ücret artışları maliyetleri, maliyet artışları fiyatları, fiyatlar ücret artışlarını beslemiş ve bir fiyat — ücret sarmalı başlamıştır. Bu sırada Keynesci talep yönetimi politikaları talebi pompalamayı sürdürmüştür. Böylece ekonomi ücret sınırına çarpmıştır. Enflasyon baskısıyla daha sonra uygulanan daraltıcı politikalar ekonominin büyümesini önlerken ve işsizliği artırırken **ücret rijitliği** nedeniyle enflasyon önlenememiştir. Böylece herhangi bir «dışsal arz şoku»nda ücretler, dolayısıyla da nispi fiyatlar şoka uygun olarak uyarlanmadığından, sistem de şoka uyarlanamamaktadır. Talep yönetimi, üretimin artırılması önündeki ücret rijitliği ve enflasyon engelleri yüzünden başarılı olamamaktadır.

Yukardaki çözümleme neoklasik Keynesçiliği Keynesci canlandırma politikalarının enflasyonist olmaması için «gelirler politikası» uygulanması gerektiği görüşüne götürür. Gelirler politikasından kastedilen, enflasyonist ortamda işsizliğin azalması için ücretlerin artışının fiyat artışlarının gerisinde kalmasıdır. Gerçek ücretlerin gerilemesi maliyetleri düşürecek, bu da fiyat artışlarını yavaşlatacaktır. Fiyat artışlarının sürekli olmasının asıl nedeni ücret artışları olarak görülünce, kâr hadlerinin ise rekabetçi bir ortamda küçük oynamalar gösterdiği görüşü kabul edilince, gelirler politikası ücret kontrolü politikasına dönüşür.

Öte yandan bu akıma göre ücretlerin denetimi piyasada nispi fiyatların oluşması sürecine dokunmadan başarılmalıdır; ücret fiyat kontrolleri ise buna ters düşer. Dolayısıyla esas olarak önerilen piyasayı özendir-

meye ya da caydırmaya dayanan «serbest piyasa gelirler politikası» ya da «antienflasyonist piyasa planı» gibi yollarla ekonomide ortalama bir ücret düzeyinin saptanmasıdır. Buna ek olarak bazı iktisatçılar mali özendircilerin arz cephesine yönelik olarak kulanılmasını önermektedirler. Kısaca ekonomide mikro düzeyde müdahale yerine mali teşvik ve caydırmaya dayanan az sayıda makro yöntem savunulmaktadır.

2. Dengesizlik Keynesçiliği

«Dengesizlik» ekolü istihdam ve gelir düzeyindeki dalgalanmaları «dengesizlik» fiyatlarıyla birbirini izleyerek yapılan (ardışık) mübadelelerin süreci olarak inceler. Buna göre, eğer çeşitli nedenlerle nispi fiyatlar Walrasçı denge fiyatları değilse, yapılan mübadelelerin hacmi de dengede olmayacaktır. Fiyatların dengesizlik fiyatlarına dönüşmesinin nedeni piyasaların yeteri kadar koordine çalışmamalarıdır. Bu koordinasyon yetersizliğinden dolayı piyasaların işleyişi sistemin tümünü tam istihdamı sağlayacak şekilde koordine edemez.

1960'larda Leijonhufud ve Clower'ın, daha sonra Barro ve Grossman'ın önderlik ettiği bu ekolün çözümlemeleri geleneksel Keynesçiliğin Keynes iktisadının kilit özelliklerini ve iktisat kuramına yaptığı katkıları içermediği görüşünden hareket eder. Ekole göre, Keynes bir denge kavramı kullanmıştır ve sistemin herhangi bir işsizlik düzeyinde dengeye gelebileceğini savunmuştur. Fakat Keynes'in kuramı sadece biçimde statiktir, özde ise dinamiktir. Dolayısıyla Keynesci kuram dengesizlik sürecinin dinamik analizini yapmalıdır. Keynes sistemini denge sistemi olarak ele almak neoklasik senteze yol açmıştır. Halbuki Walrasçı «denge» kavramı Keynesçilerin reddetmesi ve çözümlemelerinde tümüyle terk etmesi gereken bir kavramdır. Noklasik Keynesçilik Keynes'in a-

sıl fikirlerinin içini boşaltmış ve sonuçta Keynesçilikten kalan tek öge ücretlerin aşırı yüksekliğinin ya da aşağıya doğru esnek olmamasının işsizliği ortaya çıkaracağı görüşü olmuştur; dolayısıyla da Keynesçilik, ücretlerin aşağıya doğru esnek olmadığı klasik teorisinin özel bir haline indirgenmiştir. Halbuki bu saçmadır. Çünkü Keynes'e göre ücretler esnek olsa bile, ücret esnekliği işsizliği engellemez, tersine artırır.

Dengesizlik ekolü, Keynes'in kuramsal kavramlarının, bireysel seçimlerin nispi fiyatların dengede olmadığı durumlarda yapıldığı, yani mübadelelerin dengesizlik fiyatlarıyla yapıldığı durumlarla ilgili olduğunu savunur. Buna göre, piyasalar fiyatların ve miktarların denge düzeyinde oluşmasına izin veremeyecek ölçüde koordinasyondan yoksundur. Fiyatlar Walrasçı denge kuramındakinden farklı olarak yavaş ve mükemmel olmaktan uzak bir şekilde uyarlanırlar. Sistemin istikrarını ihtiyat stokları sağlar, fakat herhangi bir piyasadaki dengesizlik bu stokların emmeyeceği kadar büyük olursa, stoklar piyasaları dengeye getirmeye yetmez ve dengesizlik başlar. Dengesizliğin boyutunun ne olduğu hemen bilinmeyeceğine göre, piyasa göstergeleri yanlış sinyaller vermeye başlar, diğer piyasalarda da bu yanlış sinyallere göre, dengesizlik fiyatlarından mübadeleler yapılmaya başlar. Eğer sistem dengeden önemli ölçüde kaymışsa, onu dengeye getirecek güçler o ölçüde zayıflar ve yavaşlar. Etketif talep dengesizlikleri fiyat mekanizmasının söz konusu kötü işlemeden doğar. Hele sistemde kuramsal esneksizlikler de mevcutsa dengesizlik daha da büyür. Fiyatların hızla değişerek arz ile talep arasında dengeyi kurması yerine miktarlar dengesizlik fiyatlarına göre değişir ve tek tek piyasalarda fiilen mübadele edilen miktarlarla denge miktarlarının birbirlerinden farklı olmasına yol açar. Dengesizlik fiyatlarıyla yapılmaya başlanan ardışık mübadeleler de tek tek pi-

yasalarda ve piyasalar arasında koordinasyon ve denge kurulmasını engeller. Bir piyasa dengeye gelmediği zaman, yapılan denge dışı mübadeleler «çarpan» mekanizmasının etkisiyle dengesizliğin diğer piyasalara da yayılmasına neden olur.

Mal piyasalarında fiyatların denge fiyatlarından düşük ya da yüksek olması işgücü piyasasında ücretlerin de dengesizlik ücretleri olmasına yol açar. Bu kurama göre fiyatların ve ücretlerin aşırı düşük ya da yüksek olması **farklı türlerde işsizliğin** ortaya çıkmasına neden olur. Belli başlı üç tür dengesizlik vardır. «**Keynesçi işsizlik**» durumunda fiyatlar denge fiyatlarından yüksektir. Bu, aşırı mal arzı, ve satın alma gücü yetersizliğinden dolayı aşırı işgücü arzı yaratır; yani talep yetersizliği ve işsizlik beraberce var olur. «**Klasik işsizlik**» (stagflasyon) durumunda ücretler aşırı yüksektir, bu da aşırı işgücü arzı yaratırken, mal piyasasında da aşırı talebe yol açar. Aşırı işgücü arzı işsizliğe, aşırı mal talebi aşırı yüksek fiyatlara, yani enflasyona neden olur. «**Bastırılmış enflasyon**» durumunda ise hem işgücü piyasasında, hem de mal piyasasında fiyatlar denge fiyatlarından düşüktür. Aslında sistemde işgücü yetersizliği vardır, üretim düzeyi işgücü arzı tarafından belirlenmekte ve sınırlandırılmaktadır. Bastırılmış enflasyon sadece fiyatların yukarıya doğru yükselmesine izin verilmeyen durumda ortaya çıkar. Dengesizlik her iki piyasada da fiyatların artması yönünde baskı yapar. Fiyatların baskı altında tutulmasından vazgeçildiğinde bastırılmış enflasyon «**Keynesçi enflasyon**»a dönüşür, yani hem fiyatlar hem de ücretler yükselir.

Görüldüğü üzere, dengesizlik Keynesçiliği geleneksel Keynesçilikten farklı olarak, farklı konjonktür dalgalanmalarını içeren daha genel bir çerçeve kurmaya çalışmaktadır. Bu çerçeve içinde geleneksel Keynesçiliğin ağırlık verdiği atıl kapasite — eksik talep — işsizlik koşulları iktisadi dengesizlik konjonk-

türlerinden sadece bir tanesidir.

Dengesizlik ekolünde kuram denge durumu ile uğraşmasa bile denge fiyatlarına ulaşma süreci ve bunun için gerekli politikalarla ilgilenir. Burada işsizlik geleneksel Keynescilikte olduğunun tersine kaynak dağılımından bağımsız bir sorun değil, **kaynak dağılımı sorununun** bir ürünü, hatta bir türüdür. Bu nedenle makro değişkenlerin büyüklüğü kadar bileşimi — yani kaynak dağılımı sorunu — istikrar bakımından önem taşır. Fiyat esneksizlikleri nedeniyle dengesizlik fiyatlarının oluştuğu, fiyatlar yerine miktarların uyarlandığı durumda, istikrar için sadece makro düzeyde devlet müdahalesi yetmez. Politikaların başarılı olabilmesi için denge fiyatlarının oluşmasına yardım etmek üzere farklı piyasalara yönelik **mikro ekonomik politikalar toplam talep politikalarıyla birlikte** kullanılmalıdır. Toplam talep politikaları geliri ve istihdamı artırsa bile tam istihdamı gerçekleştirecek kaynak dağılımını sağlayamayabilir. Bu nedenle arz cephesinde **kaynak dağılımı ve nispi fiyat** sorunlarına da ek müdahale gerekir. Nispi fiyat dengesi şeklini düzeltmek için hangi tür müdahalenin hangi dozda gerektiğini saptamak için işsizliğin kaynağı ve dengesizliğin derecesi doğru teşhis edilmek zorundadır.

Bu ekol son önermeye bağlı olarak farklı konjonktür türlerinde **krizlerin ve dengesizliklerin niteliklerine bağlı olarak** ayrıntılı politika önerileri geliştirmeye girişir. Bütçe politikaları yanında fiyatlar ve gelirler politikaları, para politikaları, dış ticaret müdahaleleri, döviz kuru ayarlamaları, miktar kısıtlamaları arasından farklı durumlarda farklı politika gruplarının uygulanması gerektiğini savunur. Kısacası, bu ekolün politika aletleri paketi geleneksel, neoklasik Keynescilikten daha geniş bir yelpazeyi kapsar. Öte yandan, dengesizlik ekolü dengesizlik analizi yapsa da esas olarak politika hedefleri Walrasçı denge durumuna ulaşmak olmak-

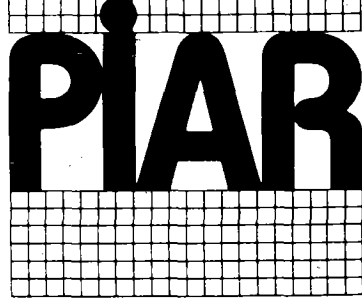
tadır. Bu nedenle de örneğin stagflasyon durumunda önerdiği politikalar ekonomiyi canlandırmak yönünde Keynescilikten daha az endişe taşımaktadır ve monetarizmin parasal önerilerine yakın öneriler getirmektedir.

3. Yeni Cambridge Keynesçiliği

Bu ekolün görüşleri Cambridge İktisadi Politika Grubu (Cambridge Economic Policy Group) tarafından geliştirilmiştir. Kuramsal çerçevesi Cambridge İktisadi Politika Grubu Modeli ile temsil edilir. (**Cambridge Economic Policy Review** dergisi de esas olarak bu akımın görüşlerini yansıtır). Akımın temsilcileri olan Godley, Cripps, Fetherson, Meore, Roddes, Tarling, Wilkinson gibi iktisatçılar Keynesçiliği 1970'lerin ve 1980'lerin krizi çerçevesinde yeniden gözden geçirme amacını taşır ve uluslararası rekabette ve ulusal olarak gerileyen İngiltere'nin gerileme nedenlerini ve koşullarını araştırır.

Bazen «Yeni Keynescilik» olarak da anılan yeni Cambridge Keynesçiliği, geleneksel Keynesçiliğin önermelerini, mali varlıkların kullanılabilir gelir ve harcamalar üzerindeki etkilerini, ücretlerin ve fiyatların oluşumunu ve uluslararası rekabet gücünü çözümlemeye dahil ederek genişletmeye ve iyileştirmeye çalışır. Çözümlemelerin bu şekilde genişletilmesi geleneksel Keynescilikten oldukça farklı politika önermelerine yol açar.

Mali servetlerin toplam talep üzerindeki etkisi ile ilgili çözümlemeler bu ekolün kendine özgü alanıdır. Bu konudaki görüşler «vülger» (kaba) Keynescilik olarak isimlendirilen geleneksel Keynesçiliğin mali stok ve akımları ele alışının çok yetersiz olduğu değerlendirilmesinden hareket eder. Mali servetler kullanılabilir geliri etkilemesi bakımından önemlidir. Harcanabilir gelir özel kesimin geçmiş yıllardaki geliri ve bu gelirden yaptığı tasarruflarla satın alınan mali servetlerin miktarı ve cari gelir tarafından belirlenir. E-



Güvenilir Bilgilerden Doğru Kararlara

PIAR Uluslararası GALLUP'un Türkiye Üyesidir.



*güven dolu çağdaş
hizmet*



**T.C. ZİRAAT
BANKASI**
"Gücüne erişilmez."

ğer mali servetler çözülerek tüketim harcamalarını finanse etmek üzere kullanılırsa harcamalar, o yılın gelirinden yüksek olabilir (ya da tersi). Gelir ile harcama arasındaki farklılık etkisini doğrudan doğruya dış ödemeler dengesi üzerinde gösterir. Bu nedenle de talebi genişletici politikalar ekonomi içinde üretimi ve istihdamı uyarmak yerine ithalatı uyarabilir. Uluslararası fiyat mekanizmasının mükemmel işlemediği durumda ekonominin canlanması daha büyük bir dış ödemeler açığına, bu da nihai olarak bütçe açığına neden olur. Mali varlıklar politikalarla ekonomide «ince ayar» yapılabilmesini olanaksız kılar.

Yeni Cambridge ekolünün geleneksel Keynescilikten ikinci önemli farkı enflasyon ve buna bağlı olarak ücretlerin oluşumu ile ilgilidir. Bu önermeye göre işçilerin gerçekleştirmek istedikleri bir «**gerçek ücret düzeyi hedefi**» vardır. İşçiler bu hedefe ulaşabilmek için, hem vergi artışlarını ve fiyat artışlarını telafi edecek, hem de gerçek ücretlerde belli bir artışı sağlayacak kadar parasal ücret artışı talep ederler. Hedefe ulaşılmasa bile, bu süreç daha yüksek bir parasal ücret düzeyi ile sonuçlanır. Firmalar ise fiyatlarını belirlerken, ücretlerin en önemli parçası olduğu toplam maliyetleri üzerine belli bir kâr haddi koyarlar (mark-up). Böylece parasal ücret artışı maliyet artışı yoluyla enflasyona neden olur. Fakat bu ekole göre işsizliğin azalması enflasyonu körüklemeyi, tersine azaltır. Enflasyona yol açan etmen gerçek ücretlerin yükseltilmemesinden dolayı parasal ücretlerin durmadan tırmanmasıdır. Halbuki işsizlik azaltılıp üretim artışı sağlansa verimlilik artışı gerçek ücretlerin artmasına da izin verecektir. Bu model içinde büyümeyi ve istihdamı sınırlayan en önemli etmen **yatırımların düşük olmasıdır**. Yatırımların düşük kalması doğrudan doğruya ulusal sanayilerin dünya pazarlarındaki payları ve rekabet gücünün ve dinamizminin zayıflığı ile ilgilidir.

Yatırımların rekabet gücünün düşüklüğü **yatırımların kârlılığının düşük kalmasına** yol açar. Yatırımların artabilmesi için yatırımların kârlılığı artmalıdır. Kâr hadlerinin, kâr payının ve verimliliğin artması ise **kapasite kullanım oranlarının artmasıyla** önemli ölçüde sağlanabilir. İhracat performansının kötü olması ve daraltıcı politikalar üretimi ve kapasite kullanım oranlarını olumsuz yönde etkileyerek yatırımları yavaşlatır ve kârların düşük kalmasına neden olur. Gerçek ücretlerin artması için de daha büyük parasal ücret artışları gerekir. Bu ise enflasyonu ve durgunluğu körükler.

Yeni Cambridge ekolü **genel bir genişleme politikası ile beraber genişleme önündeki engelleri hafifletici politikalar** önerir. Önerilerin politikalar büyüme önündeki **engellerin hangilerinin** en önemlileri olduğu teşhisine bağlı olarak farklılaşır. İç darboğazlar, yükselen ücretler, ithal mallarının iç pazarı sarması, vergi artışları, yüksek faizler, yetersiz kârlar farklı ağırlıklarla tartışılır. Fakat bu ekolün mensuplarının üzerinde anlaştıkları görüş genel canlandırma politikaları yanında, ödemeler dengesi sorununun ekonomik genişlemeyi engellememesi için **ithalatın kontrolü politikasının** gerekli olduğudur. Talep genişletici politikanın üretimi uyarıp kapasite kullanımını yükseltebilmesi için talep artışının dış mallara değil, **iç mallara** yönelmesi gerekir. Fakat sadece devalüasyon politikası başarılı olamaz. Çünkü iktisadi genişlemenin gerektirdiği ithalat artışı o denli büyük olacaktır ki talebi kısımaya yetecek bir devalüasyon ekonomiyi altüst edecek kadar yüksek olmak zorundadır. Bu nedenle **ithalat kontrolleri** gereklidir. Fakat ithalat kontrolleri selektif değil, **genel** olmalıdır. Canlılık ve yenilikler iç canlanmadan kaynaklanmalıdır. İthalat da mamul mallar yerine büyümeye yardımcı olacak girdilere kaydırılmalıdır.

Bu çerçeve içinde büyüme ve verimlilik artışının gerektirdiği yatırımların yapılabil-

mesi için kârların gelir içindeki payının artması gerekir. Bu amaçla esas olarak vergilerin artmaması, ücret artışlarını önlemek için vergi indirimi, devletin ürettiği mal ve hizmetlerde fiyat artışlarının sınırlandırılması politikaları önerilir. Bu çerçevede gelirler politikası çok büyük bir ağırlık taşımaz. Fakat ücret artışı sisteminde uzun dönemde mutlaka reforma gerek olduğunu savunan iktisatçılar da vardır.

Korumacılık yanında bazı yazarlar bölgesel kalkınma için devlet desteği önerir. Bu ekolde genel olarak makro düzeyde müdahale görüşü ağır basarken, az sayıda iktisatçı da yatırımları canlandırmak üzere **selektif müdahale** gereğini savunmaktadır. Bu bağlamda özel kesim ile devlet arasında «**yatırım ve planlama anlaşmaları**» sistemi tartışılan bir politikadır.

Yeni Cambridge Keynesçiliği stagflasyonda işsizliği önlemeye ve büyümeye verdiği önemle ve korumacılık önerisi ile diğer iki ekolden önemli ölçüde ayrılmaktadır.

4. Keynesci Temeller Akımı (Fundamentalist Keynesçilik)

Bu akımın en önemli özelliği Keynes'i klasiklerden ve **neoklasiklerden ayıran temellerin** araştırılmasıdır. Bu nedenle de «fundamentalist» olarak isimlendirilmektedir. (Bu akım içindeki ekollerin görüşleri **Journal of Post - Keynesian Economics** ve **Cambridge Journal of Economics**'te yansımaktadır). Bu akımı özetlemek oldukça zor olmakla beraber, en önemli ve karakteristik tezlerinden biri, istihdam ve gelirdeki dalgalanmaların ekonominin **gelecekteki durumunun belirsizliği** altında oluşmuş **beklentilerin dalgalanmasından** kaynaklandığıdır. Akımın kuramsal çerçevesi içindeki en önemli tezleri şu konular etrafında toplanır : **belirsizlik, piyasa «aksaklığı», parasal ve mali istikrarsızlık, gelir bölüşümü**. Bütün bu tezler sistemin istikrarı açısından **yatırımların en önemli belirleyici**

olması, fakat yatırım istikrarının da en zor sağlanan iktisadi işleyiş olmasıdır. Yapılan tartışmalar diğer Keynesci akımları, özellikle de neoklasik Keynes yorumlarını Keynes'i yeteri kadar temsil etmediği ya da hiç temsil etmediği iddiasıyla eleştirir. Keynes'in kuramının «**devrimci**» **esaslarını ve temellerini** yeniden tanımlayarak ve değerlendirerek Keynes'in kuramına dönülebileceğini savunur. Keynes'in devrimciliği ise sürekli uyum ve esnekliğe dayanan piyasa mekanizmasının ve genel denge kavramının reddedilmesindedir.

Bu akım Keynes'in kuramının en önemli özelliğinin ve devrimciliğinin **belirsizlik** konusuna yaklaşımı olduğunu kabul eder. Bu bakımdan yatırımlar çok kritiktir. Yatırımlar belirsizliklerle dolu gelecek hakkındaki değerlendirmelerden ve beklentilerden en çok etkilenen, dolayısıyla en çok dalgalanan değişkendir.

İkinci önemli önermeler alanı **piyasa «aksaklığı»** ile ilgilidir. Neoklasik Keynesçilik ve dengesizlik Keynesçiliği sonuçta genel denge kavramını ve dengeye ulaşma kavramını kabul etmemektedirler. Halbuki iktisadi kararlar alınırken insanların karşılaştıkları koşullar istikrarlı davranış ilişkilerini ve dengeye dayanan tahlilleri engeller. Üretim ve fiyat düzeylerinin gelecekte hangi yöne doğru hareket edeceği beklentiler tarafından belirlenir. Beklentiler muğlak, kaygan ve belirsizdir. (Shackle ve Loasby bilgi ve belirsizlik kavramlarının en tavizsiz temsilcileridir).

Rekabet ve piyasa etkinliği ile ilgili görüşler belirsizlik ve bilgisizlik koşulları altında alınan kararların piyasa mekanizmasının işleyişi üzerindeki etkilerini açıklamayı amaçlar. Walrasçı piyasa etkinliği koşullarına uymayan piyasa işleyişlerinin «**piyasa aksaklığı**» olarak tanımlanmasını yanlış ve gerçeklere aykırı bulur. Buna göre piyasada «**esneklik**» ve «**sertlik**» olarak nitelendirilen ve piyasanın «**aksak işlemesine**» yol açtığı

İddia edilen özellikler, **aksaklık değil, iktisadi işleyişin ayrılmaz ve etkin parçalarıdır**. Piyasalardaki fiyat ve ücret esneksizlikleri belirsizlik ve bilgisizlik altında alınan kararların daha etkin ve istikrarlı olmasına yardım eder. Çok gelişmiş, karmaşıklaşmış, karmaşık pratikler geliştirmiş kapitalist ekonomiler doğası gereği **istikrarsızdır**. Toplum istikrarsızlıkları azaltacak davranış biçimleri ve kurumlar geliştirir, bu işleyiş de istikrarsızlığı azaltmaya yönelik olduğu için aksaklık değildir, kendi içinde rasyoneldir. Öte yandan bu işleyiş biçimleri tam istihdamdan uzaklaşmaya neden olur. Keynesci makro teori bu işleyiş biçimlerini sistematikleştiren bir mikro temele oturmak zorundadır, neoklasik mikro temele değil. (Bu ekolün önde gelen temsilcisi Thurow'dur).

Mali istikrarsızlık konusundaki görüşler sürekli olarak dalgalanan para piyasasında ve mali piyasalarda serbest piyasa mekanizmasının işleminin söz konusu olmadığını, gerçek dünyada serbest piyasa mekanizmasının yerini alacak kurumlar geliştirildiğini, uzun dönemli olması gereken yatırım kararlarının bu istikrarsız piyasalarda büyük belirsizlikler içinde alındığını savunur.

Bu akım içindeki dördüncü önemli tartışma alanı **gelir bölüşümü** ile ilgilidir. Robinson, Kaldor, Pasinetti gibi yazarlar neoklasik gelir bölüşümü kuramlarına karşı geliştirdikleri kuramlarla, büyüme ve istikrar açısından gelir bölüşümünün önemini inceleyerler. Klasik görüşler ve Ricardocu gelir bölüşümü görüşleri Keynes'in ve Kalecki'nin eksik talep ve tekelci uygulamalarla ilgili görüşleri ile bütünleştirilmeye çalışılır. Özellikle stagflasyon açıklamasında «**gelir bölüşümü mücadelesi**», «**gelir çatışması**» kavramları önem taşır.

Bu akımın politika önerileri neoklasik piyasa mekanizmalarına güvenerek istikrarsızlıkları önlemenin mümkün olamayacağı görüşüne dayanır. Mali istikrarsızlık diğer tür istikrarsızlıkları da besleyerek, geleneksel yak-

laşımın «istikrarlı» olarak kabul ettiği derneşik düzeydeki ilişkilerin de istikrarsız olmasına neden olur. Bu istikrarsızlık uygulanan politikaların sonuçlarının da tahmin edilebilmesini, istihdam düzeyinin kolayca kontrol edilebilmesini önler, politika aracılığıyla ekonomide «ince ayar» yapılabileceği iddiasını geçersiz kılar. Belirsizlikler ve derneşik düzeydeki ilişkiler arasındaki istikrarsızlık maliye ve para politikaları aracılığıyla enflasyona ve deflasyona yol açmadan işsizliğin ortadan kaldırılmasını engeller.

Bu yorumlar çerçevesinde, kapitalist ekonomilerin işleyişini iyileştirmek üzere, bir yandan **geniş alana yayılmış devlet müdahalesi**, öte yandan özel kesimin karar alma sürecini saran ve işleyiş mekanizmalarını etkileyen **belirsizlikleri azaltmaya yönelik devlet faaliyetlerinin** gerekli olduğu sonucuna varılır. Geniş kapsamlı devlet müdahalesinin ve politikalarının genel çerçevesini belirleyecek yaklaşım bu nedenle **iktisadi planlama** olmalıdır. İktisadi planlama olmadan politikaların sonuçlarını kestirmek zorlaşır, farklı amaçlar arasında koordinasyon ve denge kurma olanağı ortadan kalkar. Planlama yapılmazsa politikalara da belirsizlik hâkim olur. Planlama önerisi kapitalist toplumlarda iktisadi yönetimin giderek zorlaştığı varsayımına ve tahliline dayanır. (Ulusal planlama J. Robinson, Leckachman, Harrington, Galbraith gibi yazarlar tarafından savunulmuştur).

Fakat ulusal planlamanın kapsamı ve kaynak dağılımına müdahalenin boyutları konusunda çok farklı tartışmalar bulunmaktadır. Günümüzde planlama üç düzeyde tartışılmaktadır: **Sanayi politikası ve yatırım politikası; işçi ve işverenler arasında yeni bir toplumsal anlaşmayı da içerecek şekilde bölüşüm, fiyatlama, yatırım politikaları ve demokratik karar almaya yönelik kurumlaşma (bu arada «demokratik korporatizm»); mülkiyetin ve kârların demokratikleşmesi**. Bu öneriler sadece ekonomik kontrolün yeterli olmayacağını, **demokratik uzlaşma mekaniz-**

malarının ve kurumlarının kurularak devlet müdahalesinin **bürokratik** olmaktan çıkarılmasını, sermayedarların çalışanların yatırımlarının artırılması ve bileşiminin değişmesi bakımından **demokratik yollarla** ikna edilmesini ve yükleri demokratik yollarla paylaşmasını savunur. Yukarıda belirtilen üç farklı planlama kapsamının ilkinden üçüncüsüne doğru giderken radikallik derecesi de artar. Özellikle demokratikleşme önerileri **«yeni bir toplumsal anlaşma»** projelerinin önemli parçalarıdır. (Eichner, Mishra ve üçüncü kategoride Gordon, Weisskopf gibi yazarlar).

III. SONUÇ

Keynesci doktrin içinde son yıllarda süren tartışmaları özetlemeye çalışan yukarıdaki incelemeden ortaya çıkmaktadır ki, Keynescilik esas olarak devletin aracılık ettiği bir **«sınıflararası uzlaşma»** anlayışdır. Bu uzlaşma devlet politikaları aracılığıyla hızlandırılmış büyüme döneminde, bir yandan ücretlerin artmasıyla, bir yandan da yatırımları canlı tutacak kârların korunmasıyla ayakta durabilmişti. Sermaye birikimi canlılığını yitirdikçe ücret artışları ve refahı koruyan güvence olarak görülen devlet harcamaları yatırımlar üzerinde yük olan engeller olarak görülmeye başlandı. Toplumsal uzlaşma artık toplumsal çatışmaya dönüştü. Öte yandan Keynesçiler kendi aralarındaki tartışmalarla ve yeni-sağa yönelttikleri eleştirilerle bu **uzlaşmanın hangi koşullar altında ve hangi politikalarla yeniden sağlanabileceği** arayışı içine girdiler. Bu anlamda Keynesçiliğin yıkıldığı görüşü pek anlamlı değil.

Öte yandan, Keynesçiliğin krizi Keynesçiliği çökertmeye de Keynesçiliğin bölünmesine ve var olan ayrılıkların belirginleşmesine yol açmıştır. Yirmi yıl önce neredeyse tek bir Keynescilik anlayışı, neoklasik sentez, hâkimken, son yirmi yıldır farklı Keynesci ekoller yükselmiştir. Ek olarak, iktisat siyaseti anlayışı olarak Keynescilik çökmemiş olsa bile,

Keynesci iktisat anlayışında **bir şey kesin olarak yıkılmıştır**; bu da kapitalizmin devlet müdahalesi aracılığıyla, az sayıda makro alana müdahale edilerek krize düşmesinin önlenebileceği, kapitalizmi düzenlemenin kolay, basit, sınırsız ve sorumsuz olduğu görüşüdür. Bugün her akımdan ve ekolden Keynesci iktisatçı geçmişte olduğundan **daha müdahalecidir** ve en iyi düzenlemenin bile belli koşullar altında ve belli dönemlerde etkili olabileceğini, başarı derecesinin sınırlı kalabileceğini kabul etmektedir. Keynesci müdahalenin etkinliği ile ilgili anlayış değişirken, en büyük darbeyi neoklasik senteze dayalı liberal Keynescilik yemiştir. **«Çöktüğü»** söylenen **Keynescilik neoklasik senteze dayanan Keynesçiliktir**.

Keynesçilikte meydana gelen önemli bir diğer değişiklik Keynesci kuramın artık bir **eksik tüketim kuramı olmaktan çok eksik yatırım ve yatırımların verimliliği kuramı** haline dönüşmesidir, ve istikrar toplam tüketim yönünden çok yatırım ve yatırımların verimliliği açısından ele alınmaktadır. Bu nedenle de ücret sınırlandırılmasına yönelik gelirler politikası ağırlık kazanmıştır ve sosyal refah devletinden eskisi kadar söz edilmez olmuştur. Şimdi artık sorun, Keynesci toplumsal uzlaşmayı yatırımları artırma, dış ticareti denetleme ve mali istikrarı bozmama temelinde sağlamanın yollarını aramak yönünde formüle edilmektedir.

Sol kanattaki Keynesçiler açısından müdahale tartışmalarının en önemli odağı **müdahalenin demokratikleştirilerek yaygınlaştırılmasıdır**. Bu aslında sermaye birikiminin gerektirdiği **fedakârlıkları yüklenecek kesimlerin onayını ve katılımını alma** yöntemlerinin geliştirilmesi, yani toplumsal uzlaşmanın daha geniş kesimleri ve alanları içermesinin yollarının aranması çabasını ifade etmektedir. Fakat bunun ne tür ittifaklarla gerçekleştirileceği ve ne tür demokratik reformlar gerektiği konusu henüz pek açıklığa kavuşmuş değildir.

«Genel Teori'nin Yol Açabileceği Sosyal Felsefe» Üzerine Değınmeler

Nesrin ERTEL

Dr. Ertel, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

İktisat literatüründe, üzerinde en çok tartışılanlardan biri olma özelliğine sahip olan kitap, hiç kuşkusuz J.M. Keynes tarafından 1936 yılında yayınlanmış olan «İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi» ya da kısaca «Genel Teori» diye bilinen kitaptır. Başta Üniversite öğrencileri olmak üzere çok sayıda kişi tarafından kolayca alınabilsin diye kendisinin saptadığı 5 şilinlik fiyatla satışa sunulan (1) bu kitapta Keynes'in ortaya koyduğu görüşleri, onun hem liberal kanattan, hem de sosyalist kanattan yoğun eleştiriler almasına yol açmıştır. İktisatçıların arasında «Keynes-Yanlısı» ve «Keynes-Karşıtı» şeklinde ortaya çıkan gruplaşmalar günümüzde de devam etmektedir.

Keynes kitabının son bölümü olan 24. bölümünde genel teorinin yol açabileceği sosyal felsefeye değınmektedir. Bu bölümden hareketle «Genel Teori'nin, dolayısıyla Keynes'in sosyal felsefesinin incelenmesi, yazının amacını oluşturmaktadır.

J.M. Keynes ünlü eseriyle, iktisadi istikrarsızlığın kapitalizme özgü olduğunu, kapitalizmin kendiliğinden tam istihdam denge-sini sağlayamayacağını ortaya koyarken, klasik ve neo-klasik iktisat okullarının teorik temellerini ve buna paralel olarak bazı temel ilkelerini alt üst etmiş, iktisat teorisinde yeni bir dönemin başlamasına yol açmıştır. Ancak bununla birlikte ne Keynes ne de kendisini izleyen iktisatçılar kapitalizme karşıdır. Aksine tam istihdamı sağlamak bakımından yetersiz kalan kapitalizmin bu aksaklığını gidererek yaşamasını sağlamak amacıdadır. Keynes'in kendi çağdaşı olan iktisatçılardan en önemli farkı; onun, periodik olarak ortaya çıkan ekonomik krizlerin, kapitalist sistemin varlığına yönelik büyük bir tehlike oluşturduğunun bilincinde olmasıydı. (2)

«Dünya bana göre kapitalist bireyciliğın bir sonucu olarak ortaya çıkan bugünkü işsizliğe daha uzun süre tahammül edemeyecektir» (3) derken, Keynes bu konudaki kuş-

kusunu dile getiriyordu.

İçinde yaşadığı ekonomik sistemin en önemli iki yanlısından birinin, tam istihdamı sağlama konusunda gösterdiği başarısızlık, diğerinin ise gelir ve servet dağılımındaki büyük eşitsizlik olduğunu belirtmekle (4) birlikte Keynes, bölüşüm sorunlarına çok az değinmiş, ağırlığı içinde yaşadığı çağın ezi- ci işsizlik sorunlarına vermiştir.

Keynes, özel girişime dayalı kapitalist sistemin işleyişinden kaynaklanan aksaklıklara, yine kapitalist sistem içinde çözüm aramıştır. Ona göre, «Otoriter devlet sistemleri işsizlik sorununu çözmüş, ancak bu çözümün bedeli, etkinlik ve bireysel özgürlüklerden fedakârlık olmuştur. Gerçekte, doğru bir analizle özgürlükleri ve etkinliği feda etmeden, hastalığı gidermek mümkündür» (5). Keynes analizinde, her şeyden önce sistemin kendiliğinden tam istihdam dengesine ulaşamayacağı, özel mülkiyete dayalı kapitalist sistemin düzgün işleyebilmesi için devlet müdahalesinin zorunlu olduğunu göstermek istemiştir. Onun tarafından geliştirilen teorik çerçevenin devletin ekonomiye doğrudan müdahalesini meşru ve zorunlu hale getirmiş olması, kendisine liberal kanattan yöneltelen eleştirilerin temel nedenini oluşturmaktadır.

Keynes, devlet müdahalesinin zorunluluğunu belirtirken, müdahale biçimlerine de genel olarak değinmektedir.

«Devletin kısmen vergileme usulleri, kısmen faiz haddini saptama, belki kısmen de diğer yollardan tüketim eğilimi üzerinde yönlendirici bir etki yaratması gerekir. Ayrıca banka politikasının faiz haddi üzerindeki etkisinin optimum yatırım oranını belirlemekte yeterli olacağı da şüphelidir. Bu nedenle yatırımların büyük ölçüde sosyalleştirilmesinin tam istihdama yaklaşmak için tek araç olabileceğini düşünüyorum» dedikten sonra, bir yanlış anlaşılmaya neden olmamak için, yatırımların sosyalleştirilmesi önerisiyle, bir

devlet sosyalizmi sistemini ileri sürmek istemediğini özellikle vurgulamaktadır. (6) Devletin yatırımları nasıl sosyalleştireceği konusunda, toplumun örf ve adetlerini zedelemekten uygulanması dışında, herhangi bir şey söylemeyen Keynes'in aslında böyle bir uygulamaya çok fazla taraftar olmadığı da aşağıdaki satırlardan anlaşılmaktadır: «Devlet için önemli olan, üretim araçları mülkiyetine sahip olmak değildir. Eğer devlet üretim kaynaklarının büyümesine ayrılan toplam kaynak miktarını ve bunlara sahip olanların elde edeceği temel ödül oranını belirleyebiliyorsa, gerekli olan her şeyi yapmıştır» (7).

Keynes devlet müdahalesine getirmiş olduğu bu sınırlamalara karşılık devletin işlevlerinin genişletilmesi önerisinin, liberal muhafazakârlar tarafından «bireysel özgürlüğe yöneltilmiş korkunç bir saldırı» (8) olarak kabul edileceğinin bilincindeydi.

Bu nedenle, teorisinde her ne kadar o zamana dek bireysel girişime bırakılmış bazı alanlarda merkezi kontrollerin oluşturulmasının hayati önemi üzerinde durulmaktaysa da, dokunulmamış ve özel girişime ayrılmış geniş bir faaliyet alanı bulunduğunu özellikle vurgulamaktadır. (8) Bu alanda bireyciliğin bütün geleneksel avantajlarının geçerliliğini koruyacağını belirten Keynes bu avantajların kısmen, kişisel çıkardan ve sorumluluğun paylaşılmasından doğan etkinlik artışları olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre bireycilik, kusur ve aşırılıklarından kurtulabildiği takdirde, her şeyden önce, kişisel seçim özgürlüğünün genişletilmesi anlamında (diğer sistemlere göre), bireysel özgürlüğün en iyi koruyucusudur. Bireycilik seçim özgürlüğünden kaynaklanan yaşamın çok yönlülüğünün korunmasının da en iyi aracıdır. Yaşamın çok yönlülüğünün kaybolması, Keynes'e göre, birbirine benzeyen (homojen) totaliter devletlerin kayıplarının en büyüğüdür. Çünkü «bu çok yönlülük, önceki kuşakların en güvenilir ve başarılı seçimlerini içeren gelenek-

leri korurken, bugünü fantezilerinin çeşitliliği ile renklendirir, ve deneyimin, geleneğin, fantezinin hizmetinde olarak geleceği iyileştirmenin de en güçlü aracıdır.» (9)

Keynes, bireyciliğe ilişkin olarak sıraladığı bu övgülerin dışında, kendisinin klasik teoriye yönelttiği eleştirinin, sadece onun varsayımlarına yönelik olduğunu, yoksa, klasiklerin analizinde mantıksal yanlışlar bulmak gibi bir amacı olmadığını da belirtmektedir. (10) Klasik teorinin varsayımlarının çok az geçerli olması veya hiç geçerliliğinin bulunmaması nedeniyle, gerçek dünyanın sorunlarını çözmesinin mümkün olamayacağını ileri süren Keynes, eğer kendisinin önermiş olduğu merkezi kontroller ile tam istihdam üretim seviyesine ulaşılabilirse, bu noktadan itibaren, klasik teorinin yine bütün geçerliliğine kavuşacağını söylemektedir. Klasik düşünce sisteminin dışındaki güçler tarafından belirlenmiş bir üretim miktarı veri alındığında; ne üretileceğini, üretimde kullanılan faktör bileşiminin ne olacağını ve nihai ürünün bunlar arasında nasıl dağıtılacağını özel kişisel çıkarın belirleyeceğini ileri süren klasik analize hiç bir itirazı olmadığını açıkça belirtir. Ona göre tüketim eğilimi ve yatırımın teşviki arasında bir uyum sağlanması için merkezi kontrollerin gerekliliği dışında, ekonomik yaşamın sosyalleştirilmesi için hiç bir başka neden yoktur.

Keynes «Genel Teori» içinde çok fazla değinmemekle birlikte kendisinin marksizm konusundaki görüşlerini başka yayınlarında açıkça ortaya koymuştur; «Sadece bilimsel olarak yanlış olduğunu değil, aynı zamanda modern dünya için ilgisi ve uygulama olanağı olmadığını bildiğim modası geçmiş bir kitabı» (*Das Kapital*'i kastediyor) «her türlü eleştirinin üzerinde ve dışında bir İncil gibi kabul eden bir doktrini nasıl kabul edebilirim? Kaba saba proletaryayı, bütün hatalarına rağmen, yaşamın değerini oluşturan ve bütün insani başarıların tohumunu taşıyan

burjuvazi ve aydınların üzerine çıkartan bir inancı» (bir din olarak değerlendirdiği Marksizm'i), «nasıl benimseyebilirim?» (11) diyen Keynes, bir başka yazısında da şunları söylemektedir: «Eğer bir bölüğün çıkarlarını savunmak durumunda kalırsam, kendiminkini savunurum. Sınıf mücadelesine gelince, benim yerel ve kişisel **patriotizm**'im, bağlılıklarım, ayrıca kimi sevimsiz gayretkeşlerin dışında hep böyledir, beni kendi çevreme bağlıyor. Ben bana adalet ve sağduyu olarak görünen olgulardan etkilenebilirim, fakat, sınıf savaşı beni eğitim görmüş burjuvazinin safında bulacaktır.» (12)

Kendisinin, yukarıda yer alan satırlarda görülen, Marksizm karşısındaki açık tavrı, Genel Teori içinde devlet müdahalesine getirmiş olduğu sınırlamalar, özel girişime kesinlikle karşı olmadığını, aksine, bireyciliğin sağladığı yararları kesinlikle benimsediğine ilişkin verdiği güvenceler, yine de Keynes'i sağ kanattan gelen yoğun eleştirilerden koruyamamıştır. Keynes-yanlısı ve Keynes-karşıtı iktisatçılar arasında sürdürülen tartışmalarda R. Heilbroner onu şöyle savunmaktadır: «Kapitalizmi kurtarmak isteyen bu adamı, kapitalizmi boğmak isteyenlerle aynı kampa koymak, büyük bir hata olacaktır» (13) Benzer görüşlere S. Harris'de de rastlanır: «Düzeltilmiş kapitalizmin politik özgürlüğü ve ekonomik güvenliği garanti ettiğine inanan herkes, Keynes'i sistemimizin kurtarıcısı ve komünizmin karşısında bir siper olarak selâmlayacaktır.» (14)

Liberal kanattakilerin karşı çıkmasına rağmen, Keynesçi politikalar II. Dünya savaşını izleyen yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerin önemli bir bölümünde uygulamaya konmuştur. 1945-1975 döneminin dünya kapitalist sistemi için daha önce rastlanmayan uzunlukta bir boom dönemi olması söz konusu Keynes'ci politikalara atfedilir.

Keynes'in işsizlik ve ekonomik kriz karşısında önerdiği reçetelerin başarısına rağmen

men liberal düşüncenin bugüne kadar Keynes'i içine sindirememiş olmasının nedeninin A.S. Akat, kapitalizmin bir sistem olarak yeniden üretim mekanizmalarında aranması gerektiğini yazmaktadır. (15) Yazara göre, liberal tepkinin kökeninde ekonomi-politika ayrışması yatar. Kapitalizmin en önemli özelliklerinden biri; iktisadi düzey ile politik-ideolojik düzeyler (devlet) arasında tarım toplumlarında görülen bütünlüğün, kapitalizmde bozulması yani iktisadi düzey ile politik düzeyin ayrışmasıdır. Keynesgil teori ve içerdği devlet müdahaleciliği ise, iktisadi düzeyi tekrar politik düzeyin emrine soktuğu ölçüde, bizzat kapitalist mülkiyetin temel tanımı ile çelişecektir : kapitalistlerin birbirlerinden ve devletten özerk olmaları.

Keynes, liberal kanattan olduğu kadar sosyalist kanattan da eleştiriler almıştır. Bu kanattan yöneltilen eleştirilere göre; Keynes, analizinde kapitalizmin bazı çelişkilerini ortaya koymuş olmakla birlikte, bu çelişkileri tüketim eğilimi, yatırım eğilimi, tasarruf eğilimi vb. gibi psikolojik faktörlerle açıklamaya çalışmıştır. (16)

Gerçekte ekonomik ilişkileri psikolojik faktörler belirlemediği gibi, objektif süreçlerin subjektif faktörlerle açıklanması da mümkün değildir. (17)

Keynes'in konuya bu şekilde yaklaşmasıyla, bütün kantitatif analizi ve bu analizle ortaya koyduğu kapitalist yeniden üretim mekanizmasının çelişkileri, kapitalist toplum yapısının niteliksel temelinden izole edilmekte, ve sosyal içeriğinden arındırılmış bir biçimde ortaya konmaktadır. Bu biçimiyle Keynesyen teori, kapitalist ekonominin aksaklıklarının devlet düzenlemesiyle giderilebileceği gibi bir aldatmacanın yaygınlaşmasına yol açarken, aynı zamanda emperyalizmin ve tekelci devlet kapitalizminin savunulmasına da temel oluşturmaktadır. (18)

Liberal-muhafazakârlar tarafından kapitalizmin temel niteliğini ortadan kaldırmakla,

sosyalistler tarafından ise, tekelci devlet kapitalizminin savunulmasına temel oluşturmakla suçlanan J.M. Keynes'in ölümü üzerinden 40 yıl, ünlü eserinin yayınlanması üzerinden ise 50 yıl geçti. Onun önermiş olduğu çözümler gerek çağdaş kapitalizmin, gerekse az gelişmiş ülkelerin sorunlarına etkin çözümler getirmekten uzak olsa bile, Keynes'e olan ilgi azalmadan sürmekte. Bu ilginin daha uzun yıllar devam edeceğini söylemek, bir kehanet olmasa gerek.

KAYNAKLAR

- (1) D.E. Moggridge, Keynes, AFA Çağdaş Ustalar Dizisi 4, İstanbul, 1985, s. 9.
- (2) H. Meissner, Bürgerliche Ökonomie Ohne Perspektive, Verlag Marxistische Blätter, Frankfurt am Main 1976, s. 124.
- (3) J.M. Keynes, Allgemeine Theorie der Beschäftigung, des Zinses und des Geldes, Duncker-Humblot, Berlin, 1952, s. 231.
- (4) Ibid., s. 314.
- (5) Ibid., s. 321.
- (6) Ibid., s. 319.
- (7) Ibid., s. 321.
- (8) Ibid., s. 318.
- (9) Ibid., s. 320-321.
- (10) Ibid., s. 319-320.
- (11) J.M. Keynes, Politik und Wirtschaft, Männer und Probleme, Tübingen, 1956, s. 239'dan nak. H. Meissner op. cit., s. 124.
- (12) J.M. Keynes, Essay in Persuasion, New York, 1963, s. 324'den nak. Y. Küçük, İktisadi sevmek, İktisat Dergisi, Sayı: 245 (Mart 1985) s. 58.
- (13) R. Heilbroner, The Worldly Philosophers, 4. b., Simon and Schuster, New York 1972, s. 271.
- (14) S. Harris, John Maynard Keynes-Economist and Policymaker, New York 1955, s. IX/X.
- (15) A.S. Akat, İktisadi Analiz, İ.U. Yayını, İstanbul, 1980, s. 408-410, 591-592.
- (16) I.M. Ossadtschaja, Von Keynes Zur Neo-Klassischen Synthese, Rusçadan çev. G. Wermusch, Verlag Die Wirtschaft, Berlin, 1976, s. 30.
- (17) H. Meissner, op. cit. s. 137-138.
- (18) I.M. Ossadtschaja, op. cit. s. 31.



AFEKS

ORGANİZASYON PAZARLAMA ve
TİCARET LTD.ŞTİ.

4-10 Mayıs 1987



ANKOMAK



25-29 Mart 1987

OPTİKA



7-12 Nisan 1987

SERPOCAM



ANKOMAK'86

27-31 MAY 1986 ANKARA - TURKEY



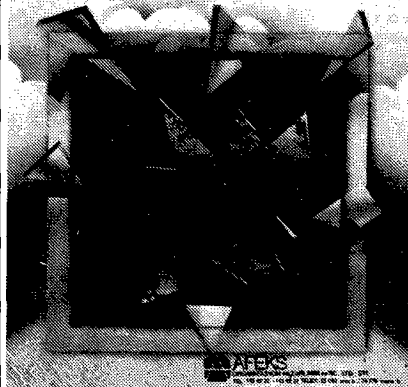
çok
önemli
fuvarlar

SERPOCAM'86

TÜRKİYE İLİ SERAMİK PORSELEN VE CAM FUARI
TIL CERAMIC PORCELAIN GLASS FAIR

MARCH 3-9 MART 1986

ODAKULE KİMYA İNŞAAT ODAKULE EXHIBITION CENTER - İSTANBUL



2nci ULUSLARARASI
TÜM OPTİK
ÜRÜNLER
FUARI

2nd INTERNATIONAL
ENTIRE
OPTICS FAIR

2-6 Nisan 1986
April
Odakule - İSTANBUL



ORGANİZASYON PAZARLAMA ve TİCARET LTD. ŞTİ.
Tel: 143 41 20 - 143 42 21
Telex: 25 063 afex tr

Tel: 90 (1) 149 70 44-143 42 20-143 42 21

Tlx: 25063 afex tr

Posta/Postal P.O.B. 1175

Karaköy/İstanbul/TURKEY

Selime Hatun Camii Sok. 11/10 Fındıklı/İstanbul

**Türkiyemizin yeraltı zenginliklerini
değerlendiren kuruluş...**

DEMİR EXPORT

Çağdaş madencilik yöntemlerini Türkiye’de uygulamak üzere :

- Sürekli yenilenip, güçlenen makine parkı.
- Yeraltı ve yerüstü maden işletmeciliğinde uzun yılların deneyimine sahip seçkin ve uzman personel.
- Ülkemizdeki maden yataklarının en iyi biçimde değerlendirilmesi için, yeni yöntem ve teknolojileri saptamak üzere yapılan araştırma ve geliştirme çalışmaları.

- Cevher üretimi, zenginleştirme çalışmaları, metal pazarlaması, etüt, arama ve mühendislik hizmetleri.

**Üretim gücü, teknolojisi, deneyimi ve uzman personeli ile; Ereğli Demir Çelik Fabrikaları, Etibank, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri, Türkiye Kömür İşletmeleri gibi güçlü devlet kuruluşlarımıza...
Türkiyemize yararlı hizmetler sunan
Demir Export madencilikte öncüdür.**

 Demir Export A.Ş.

Geleneksel İktisat Eleştirileri (III) : Keynescilik : Bir Eleştiri

Ben FINE

Dizimizin bu bölümünde sayının temasıyla bağlantılı bir incelemesine yer verdiğimiz Dr. Fine, Londra Üniversitesi'ne bağlı Birkbeck College'da iktisat okutuyor. Yazarın yapıtları arasında Marx's «Capital» (2. B., 1984), Re-Reading «Capital» (Laurence Harris ile birlikte, 1979), Theories of the Capitalist Economy (1982), ve Macroeconomics and Monopoly Capitalism (Andy Murfin ile birlikte, 1984) var. «Keynesianism: A Critique» özgün başlığıyla yazarın Economic Theory and Ideology (London, Edward Arnold, 1980) adlı kitabının üçüncü bölümü olarak yayımlanan yazıyı Türkçeye Nail Satlıgan aktardı.

i. Keynes ve «Klâsik» Teori

Keynes, George Bernard Shaw'a Genel Teori'si üzerine şöyle yazmıştı: «Bununla birlikte benim ruh hâlimi anlamanız için iktisat teorisi konusunda yazdığım kitabın dünyanın iktisadî sorunlar üzerine düşünme biçiminde - belki hemen değil, ama önümüzdeki on yıl içinde - büyük bir devrim yapacağına inandığımı bilmeniz gerekir.»

Keynes, devamla «özellikle Marxizmin Ricardocu temelini yıkacağını» ekliyordu. Bununla Keynes'in kastettiği şey, her hâlde emek-değer teorisinin, neo-klâsik iktisatçılarca önerildiği gibi marjinal üretkenlikler ile marjinal faydalara değil, ilerde göreceğimiz üzere bekleyişler ile faiz haddine dayalı olan alternatif bir teoriye yerini bırakacağıydı.

İmdi, Keynes'in, Ricardocu temellerini yıkarak Marxizmin altını oyabileceğine inanması, Marxizm konusundaki bilgisinin neredeyse Shaw'un ki kadar sınırlı olduğunu göstermekte. Shaw, düşünsel kapasite konularında alçak gönüllülüğüyle tanınmış birisi değildi. Kendisinin (sıkışık basılmış 1200 sayfalık bir cilt oluşturan) Collected Plays'inin tam olarak anlaşılması için on yıllık bir dönem boyunca her altı ayda bir okunması gerektiğine hükmetmişti. Buna karşılık Marx'ın yapıtlarını tek bir günün öğleden sonrasında okuyup özümlediğini iddia ediyordu! Keynes'in de alçak gönüllü bir adam olduğunu teslim edemeyiz; ama tarih, iktisat teorisinde devrimci bir önder olarak şöhret kazanma yolundaki iddiasını haklı çıkarmış görünüyor. Ünlü klişeye göre: «Şimdi hepimiz Keynesci olduk» (ama 1984 yaklaştıkça Orwellci paracılar, bazıların başkalarından daha çok Keynesci olduklarını söyleyeceğe benzerler). Bizim amacımız, Keynes'in katkısının içeriğini incelemek, esin kaynağı olduğu Keynesci-

lik geleneği içerisindeki yerine oturtmak ve nihayet Keynesçiliğin Keynes'in deyişyle «yüzeyin altında, Karl Marx'ın yer altı dünyasında» yaşamakta olan teoriyle ilişkisini keşfetmek olacak.

Keynes'in kendi katkısını niçin iktisat terisine kazandırılmış devrimci bir hız olarak gördüğünü anlamak için Keynes öncesi iktisat teorisinin ilerde makro-iktisat hâline gelecek olan alana getirdiği katkıları anlamak gerekli oluyor. Keynes, baş yapıtına «İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi» adını vermişti. «İşsizlik, Faiz ve Para Genel Teorisi» adını da pek âlâ verebilirdi. Çünkü Keynes'in haleflerinkinden eni konu farklı olan kavramları işsizlik, faiz haddi ve paraydı. Bu, Keynes'i efektif talep kavramını ele almaktan âciz oldukları gerekçesiyle klâsik ve marjinal iktisatçıları toptan reddetmeye götürmüştü. O, Ricardocular ile marjinalistleri iktisat teorisinde kardeş sayıyordu; işsizliğin nedenlerine ilişkin anlayışları bakımından bu iki okulun ayrı görüşte olmasına karşın (Ricardocular, Malthusçılık ile ölçeğe göre azalan getiriye ve bir durgun durum çevresindeki sapmaları vurguluyorlar, marjinalistler, bu günkü deyimle genel rekabet dengesi çevresindeki sapmalar üzerinde duruyorlardı) hepsi de, Say Yasası'na olan bağlılıklarından ötürü «klâsik» diye sınıflandırılmalıydı.

Keynes'in Say Yasası'na yönelttiği eleştiri üzerinde durmadan önce Keynes öncesi faiz ve para teorilerini inceleyelim. «Klâsik» teori, en iyi olasılıkla, faiz haddini düpedüz borçlanma maliyetiyle özdeşliyor, böylece faiz haddi, iktisadî artığın borç verenlerce kaçınmaları karşılığında mülk edinilecek bir parçası oluyordu. Bu hâliyle faiz haddi kâr haddinden ayırt edilebiliyordu. Ne var ki «klâsik» teori, en kötü olasılıkla, faiz haddini, en başta Fisher teorisinde olmak üzere, düpedüz kâr haddiyle öz-

deşliyordu. Bu teoride kâr/faiz haddi, zamanlar arası üretim olanaklarıyla birlikte şimdiki ve gelecekteki tüketim arasındaki zamanlar arası tercih yoluyla belirlenmektedir.

«Klâsik» para teorisi son derece az gelişmişti. Ama bu, paranın işlevlerinin farkında olunmadığı anlamına gelmiyordu. Paranın bir ödeme aracı, hesap birimi ve değer biriktirme aracı olduğu, on dokuzuncu yüzyılda bu günkü kadar iyi biliniyordu. Ne var ki para, kolayca görüldüğü gibi, durgun durumun inşasında, genel denge- nin teorileştirilmesinde ve «klâsik» teorisinin bu örgütleyici kavramlarından sapmaların tahlilinde hiç rol oynamıyordu. Para, yalnızca nübadelenin gerçekleşmesini sağlayan yansız araç olarak iş görmekteydi. İçimize çektiğimiz hava gibi gerçeklikte ne denli gerekliyse teoride o denli gereksizdi. Sonuç olarak Keynes öncesi para teorisi, şu ya da bu biçimde miktar teorisinin egemenliği altındadır.

«Klâsik» teoride paranın oynadığı rolün az gelişmişliği Say'ın mahreçler yasa- sının benimsenmesinde yansır. Yasanın dayandığı ilke şudur: Bireyler ne zaman belirli değerde bazı meta'lar talep etmeyi plânlıyorlarsa eş değerde başka metaların arz edilmesi için eş zamanlı bir plânın yapılması gerekir. Sonuç olarak her birey açısından kavramsal ya da plânlanan talep kavramsal arza eşit olmak zorundadır. Aksi hâlde bireyler, karşılık olarak elde ettiklerinden daha çok değeri metalar biçiminde arz etme ya da bazı başka bireylerin aynı tarzda davranmalarıyla metalar biçiminde talep edilen değerın arz edilen- den daha çok olması gibi akıl dışı bir beklenti içinde olacaklardır. Burada söz konusu olan, bireyler arasında eşitsiz bir değer mübadelesi değildir. Bireyler birbirinin karşısına hangi fiyatlarla çıkarlarsa çık- sınlar (isteniyorsa bunlar alış verişten alış

veriŖe farklı da olabilir) her birey, plânlanan satın alıŖlara (talep değeri) denk düşecek bir satıŖı (arz değeri) plânlamak zorundadır. Üstelik bu durumda her birey için doğru olan, ekonominin bütünü için de doğru olmak zorundadır. Plânlanan derneŖik meta talebinin plânlanan derneŖik arza tıpatıp denk olması gerekir (ancak her bir meta için plânlanan derneŖik talep plânlanan arza denk olmayabilir elbette; bu durum görelî fiyatlarla bağlı olacak, fiyatları ayarlayıp el yordamıyla dengeyi araŖtıracak yapıntılı bir Walrasçı müzayedeciyi gerektirecektir).

Ŗimdiye dek yalnızca meta piyasalarıyla ilgilendiğimizi, dolayısıyla paranın yalnız bir peçe olmayıp aynı zamanda dıŖlandıđını vurgulamak isteriz. Buna Keynesci iktisadın Keynes öncesi iktisattan ayrıldığı bir nokta olarak aŖađıda döneceğiz. Ayrıca yalnız kavramsal arz ve talebi ele almıŖ bulunuyoruz. Ŗimdi, Say Yasası'nı elde etmek için, kahramanca bir var sayım yaparak her bir kavramsal arz ve talebin bireyin kafasıyla sınırlı kalmayıp ilgili piyasada varlığını duyurduğunu kabul edelim. Sonuç olarak arz taleple karŖılaŖıyor ve tersi oluyorsa her Ŗey yolunda demektir. Aksi hâlde sırasıyla bir arz fazlası ya da talep fazlası yaratılmıŖ olur. Kısacası Say Yasası, kavramsal talep ve arzların varlığından efektif talep ve arzların varlığına sıçranmasını gerektirir.

Bir kez bu sıçramayı yaptık mı, derneŖik kavramsal arz ve talep eŖitliđi, derneŖik efektif arz ve efektif talep eŖitliđine dönüşmüŖ olur. Bir baŖka deyiŖle kimi piyasalardaki talep fazlalarına baŖka piyasalarda arz fazlaları tekabül etmek zorundadır. Talep kendi arzını, arz da kendi talebini yaratır (ama denge sağlanmadığı sürece ille doğru piyasalarda değil).

Say Yasası'nın dolayımıŖ, ve «klâsik» işsizlik teorilerini anlamının can damarı

olan, bir içermesi, genel aşırı üretimin, bütün metalarda arz fazlasının olamayacağıdır; çünkü o zaman derneŖik arz derneŖik talebi aşabilir. Bundan çıkan sonuç, denge-sizliğin kimi piyasalarda arz fazlası, kimilerinde de talep fazlası biçimini aldığıdır. Kaldı ki bu tür orantısızlıkların kendi kendine düzeleceğini ummak doğaldır. Çünkü talep (arz) fazlasıyla belirlenen piyasalarda fiyatlar yükselecek (düşecek), arz artışı (azalışı) ve talep azalışı (artışı) yoluyla piyasa içerisindeki dengesizliği düzeltme eğilimi gösterecektir.

Asıl klâsik ekonomi politiğe göre işsizliğin ağır basan açıklaması, Malthusçı nüfus yasasının geçici olarak yaratabileceği fazla emek arzında yatmaktaydı. Ücretleri geçimlik düzeyin üstüne itip nüfus artışı-
nı uyaran fazla emek talebi fazla (buğday) sermaye arzına tekabül eder. Öte yandan ücretleri geçimlik düzeyin altına iterek iş gücünün tahribi yoluyla işsizliği azaltan fazla emek arzı fazla sermaye (buğday-
ücretler) talebine tekabül eder. İşsizlik, ekonomi durgun durumun ötesine geçerek büyüdüğü zaman oluşur.

Klâsik teori açasından emek piyasasının bütünündeki dalgalanmaların vurgulanması, teorisinin bazı kesimlerde aşırı üretim, bazılarında ise eksik üretim olanağının, bunun o piyasalarda emek için sırasıyla arz ve talep fazlası doğurabileceğinin farkında olmadığı anlamına gelmez. Ama böyle durumlarda piyasa rekabet güçleri, uygun fiyat ve miktar hareketleriyle arz ve talep fazlasını gidererek bu dengesizliği geçici kılacak etkenlik olarak görülür. Ne var ki emek piyasalarında dengenin yeniden kurulması sürecinin ister derneŖik düzeyde ister kesim düzeyinde ele alınsın tamı tamına aynı olduğuna, oysa dengeyi yeniden kuran etkenin birinde Malthusçı nüfus yasası, ötekinde ise piyasa rekabeti olduğuna dikkat edilmelidir. Emekçilerin

üretimi, fiilen her hangi bir başka metanın üretimi gibi, piyasa fiyatı olan ücrete gösterdiği tepki açısından ele alınmıştır.

Keynes devrimi dönemine (ve ertesine) dek iktisat teorisine hâkim olan, 1870'lerin marjinalist devrimi, kendi «durgun durum»unu, yani genel dengeyi içeriyordu. İktisat ekonomi politigin yerini alır, etkinlik ve optimallığın teorisi hâline gelirken dikkatler, giderek bu dengenin statik özellikleri üstünde odaklaşıyordu. Klâsik değer, sınıf ve bölüşüm teorisi, yerini fiyat teorisi biçimindeki bir atomlaşma, azamileştirme ve bölüşüm teorisine bırakıyordu; bunların hepsini uyumlulaştıran, özgürce dayatılan piyasa mekanizmasıydı. Gerçi bu metodoloji ile klâsiklerinki arasındaki farklar ne denli vurgulansa azdır; ama Keynes'e göre her ikisi Say Yasası'na bel bağlayışlarından ötürü özdeşleşse yeri ydi. Bunun sonucunun her iki teorisinin derneşik arz ile talebi eşitlemesi olduğu doğrudu. Dahası rekabet güçleri, uygun fiyat ve miktar hareketleri yoluyla talep ve arz fazlalarını sıfıra düşürmektedir. O hâlde, görünüşte, neo-klâsik ve klâsik bunalım teorilerinin, Keynes'in her şeyi kucaklayan «klâsik» deyiminin düşündürdüğü gibi, özdeş olması beklenebilirdi.

Bu iki yaklaşımın emek piyasasında etkili olan güçlere ilişkin teorilerinin örneklendirdiği gibi hiç bir şey doğrudan bu denli uzak olamaz. Klâsik teoriye göre bu piyasa Malthusçı nüfus teorisi çevresinde dönmekteydi. Kaynakların kullanılmayışı, ancak durgun durumun ötesine geçildiğinde mümkündü; işsiz kalacak olan da, herkese yetiyecek kadar geçimlik ücret bile olmayacağı için, emekti. Oysa, neo-klâsik teoride, emek piyasası, başka her şey gibi, emeğin üretkenliğine ve faydasına (bu durumda külfetine) bağlıdır. Faktörler arasında ikame olanağı üzerindeki marjinalist vurgu karşısında işsizliğe hiç mi hiç

yer yoktu, yeter ki her faktör kendi fiyatı olarak marjinal ürünü almaya hazır olundu. Neo-klâsik teori için işsizliği açıklayan kayıt işte budur. İşsizliğin nedeni nüfus aşırılığı değil, aşırı fiyatlandırmadır. Emek, her hangi bir başka faktör gibi, işsizse bu durum, onun fiyatının, ücretlerin, fazla yüksek olduğunu, işsizliği giderecek mekanizmanın ise piyasa güçleri olması gerektiğini yansıtır olmalıdır. Neo-klâsik teorisinin mantığı, ücret kesintilerinin ve bunların piyasa güçlerinin hareket serbestliğiyle gerçekleştirilmesinin önüne çıkan her türlü engelin, o arada sendika faaliyetlerinin ortadan kaldırılmasının haklı çıkarılmasına götürür. Hiç değilse burada neo-klâsik ideolojinin, Keynes devriminden artakalabilen bir damarıyla karşı karşıyayız

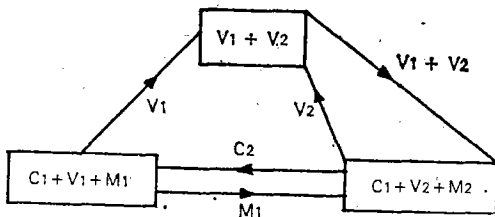
ii. Efektif Talep, Çarpan ve Gayri İrâdi İşsizlik

Ne var ki bizim amaçlarımız bakımından neo-klâsik teori ile klâsik teoriler arasındaki farklar, olsa olsa ilginç bir konu dışıdır. Çünkü Keynes'e göre vurgulanması gereken, her ikisinin Say Yasası'na bel bağlayışlarıdır. Keynes'in düşüncesinin merkezi bir özelliği, Say Yasası'nı reddedişi ve piyasanın işleyiş biçimi konusunda değişik bir görüşü benimseyişidir. Ona göre «klâsik» teori, hüküm süren fiyatlara göre kurulmuş bir derneşik arz ve talepler sistemine dayanmaktaydı. Buna uygun düşen ve fiyat değişmelerini uyarayan bir arz ve talep fazlaları sistemi yaratılıyor, böylelikle sürecin tümü, denge yönündeki devinimi içinde kendi kendini yineliyordu. Bunun içerdiği uyumlu arz ve talep etkileşimine «fiyata tepki gösteren miktar» sistemi adı verilmiştir. Çünkü, derneşik düzeyde fiyatlar da miktarlara tepki gösterse

bile, bireylerin ve ekonominin birer birey olarak ele alınan kesimlerinin, üzerinde davrandıkları temelin bu olduğu düşünül-
müştü.

Buna karşılık Keynes, bir «miktarla tepki gösteren miktar» sisteminin olanak-
lılığını kabul ederdi. Nedir bunun anlamı? Şudur: Say Yasası'nın temeli, yalnız müba-
dele edilen fiili miktarlar için değil, aynı zamanda kavramsal arz ve talepler için de,
her arzın bir talep olduğudur. Oysa bu ya-
sanın karıştırdığı bir şey vardır. Her fiili alış verişte arz ve talebin eş zamanlı ola-
rak gerçekleşmesinin zorunlu olmasına karşılık her hangi bir bireysel alış verişçi
açısından dengeleyici arz ve talep edimleri, zaman ve mekân içinde birbirinden ayrıl-
mıştır. Aynı nedenle kavramsal arz ve taleplerin piyasada fiilen hissedilmesi, ancak
bunların her biri bütünüyle ve doğru bir biçimde dizilmişse mümkündür.

Örneğin üç bireyden (ya da kesimden), yatırım malları, tüketim malları ve emek-
ten oluşan bir ekonomiyi ele alalım. Birin-
ci kesim, tutalım ki, yılda C_1 kadar yatırım malı kullanmakta, V_1 değerinde emek istihdam etmekte ve M_1 kadar kâr etmekte-
dir. İkinci kesimde bunlara uygun düşen miktarlar C_2 , V_2 ve M_2 'dir. V_1 artı V_2 de-
ğerinde emek hizmetleri ekonominin bütü-
nüne arz edilmektedir. Bütün kârların tü-
ketim mallarına harcandığını var sayıyo-
ruz. Sonuç olarak satın alış oklarıyla göste-
rerek diyagram 1'deki gibi bir satış ve sat-
tın alışlar resmini kolayca çizebiliriz.



Diyagram 1

1. kesimin işçilerden satın aldığı V_1 , 2. kesimden satın aldığı ise M_1 'dir. 2. kesimin 1. kesimden aldığı C_2 , işçilerden aldığı V_2 'dir. 2. kesimden V_1 ve V_2 satın alan iş-
çiler ise bu değerinde toplam emek hizmeti satmışlardır. Şimdi, söz gelimi 1. kesim-
de, bir işçinin işsiz kaldığını var sayalım. Bu durumda o işçi, 2. kesimden ücret mal-
malları için eksik taleple karşılaşacağından 1. kesimden yatırım malları satın alamaya-
caktır. O zaman 1. kesim, kendi malları için eksik taleple karşılaşacak, dolayısıyla
işsiz işçinin işsiz kalması gerektiğine ikna olacaktır. (Dahası işsizlik kâr kaybına yol
açacak olursa yeni eksik talepler ortaya çıkabilecektir.)

Ekonomi bir kısır döngüye yakalan-
mıştır. Say Yasası, ilke olarak geçerlidir. Kavramsal olarak fazla mal talebine denk
düşen bir fazla emek arzı vardır. Ama bu kavramsal arz ve taleplerin kendilerini
piyasada duyurmaları için hiç bir sebep yoktur. Sorunun ille denge dışı fiyatların
varlığına da dayandırılmaması gerekir. Gerçekten bütün mübadeleler denge fiyat-
larında yer alıyor olabilir! Her alış veriş-
çinin uygun malları satamayışı fiyatların yanlış olması yüzünden değil, herkesin baş-
kalarının alış verişlerine bağlı olması yü-
zünden olduğu için bu işsizlik dengesizliği-
nin kırılması için her hangi bir sebep yok-
tur. Benzeşim yoluyla, bir koşu yolunda bir araya toplanmış bireyleri göz önüne geti-
relim. Her biri ancak öndeki kadar hızlı dönebilir. Ama her bireysel koşucunun
önündeki en sonunda bireyin kendisidir. Ekonomiye gelince, (ister 1. kesimin ister
2. kesimin satış ve satın alışlarını ele al-
dığımızda) ancak sırasıyla $C_2 = V_1 + M_1$ ya da $C_2 + V_2 = M_1 + V_1 + V_2$ oldu-
ğu zaman denge üretim «hız»ının veril-
miş olduğunu görebiliyoruz. Oysa hüküm süren üretim hızının tam istihdamla bağ-
lantılı olması gereken hız olmaması pek

âla mümkündür.

Birçoklarınıza piyasa mekanizmasının bu betimlenişi, daha şimdiden Keynesci çarpanı çağrıştırmış olmalıdır. Bu yaklaşım açısından, sistemin içinden akan ek efektif taleplere göre bir ekstra gelir doğurarak istihdam ve çıktı yaratan şey, yatırım (ya da öteki otonom harcamalar) düzeyindeki değişmelerden, bunların nicel bakımından marjinal tüketim eğsinimine bağlı oluşundan başka bir şey değildir. Buna karşıt olarak Keynes, efektif olmayan talebe tekabül etmek üzere, gayri iradi işsizlik kavramını inşa etmiştir. Gayri iradi işsizliğin reel ücret düzeyi ne olursa olsun, özellikle emeğin marjinal ürünü reel ücrete eşit olsa bile, ortaya çıkabileceğini şimdiden görmüş bulunuyoruz.

Keynes, olabilirliğini «klâsik» teorisin kabul edemediğini öne sürdüğü gayri iradi işsizliği reel ücret düşürülecek olsa dahi emeğin gerek arzı, gerek talebinin var olan istihdam hacminden daha büyük olduğu bir durum olarak tanımlar. (Örneğin ücret malları fiyatında artış). Bunun nasıl meydana gelebileceğinin burada üstünde durmamıza gerek yok. Yalnız şu kadarını kaydedelim ki ücret indirimine karşı emek arzının artmasını mümkün kılmak için efektif talebin artırılmış olması gerekir. Buna karşıt olarak neo-klâsik teoriye göre reel ücretin (emeğin marjinal ürününün altına) düşmesi durumunda emek talebi yükselir; ama emek arzı, özellikle emeğin marjinal külfeti dengede reel ücrete eşit olursa ve sendika eylemi ya da öteki ortaklaşa eylemler (grevler) reel ücreti bu düzeyin üstünde tutsa bile, var olan istihdam hacminin altına düşer. Oysa Keynes'e göre emeğin marjinal külfeti, sendikaların «kapalı işletme» (closed shop) uygulamasından tamamen ayrı olarak, efektif olmayan talebin varlığı yüzünden, reel ücretin üstünde olabilirdi. Keynes, bu nedenle «klâ-

sik» teorisin emeğin marjinal külfetinin reel ücrete eşit olması gerektiği yolundaki «ikinci postulat»ını reddederken, muhakemeyi aksatmamak uğruna, reel ücretin emeğin marjinal üretkenliğine eşit olduğu yolundaki birinci postulatı kabul eder.

iii. Para ve Faiz

Keynes'in işsizlik kavramının anlaşılmasına başlangıç olacak bir çerçeveyi böyle kurmuş oluyoruz. Parasal ücretlerin azalması yoluyla olanaksız olan bir istihdam artışının ücret mallarının fiyatının artışı yoluyla olanaklı oluşu, neo-klâsik teoriye göre, para yanılması - ücret düzeyi düşmediği için reel ücretlerinin düşmediğine işçilerin besledikleri yanlış inanç - açısından açıklanmak zorundadır. Bununla birlikte piyasa mekanizmasını irdelerken paranın oynadığı role işaret etmemiş olduğumuzun göz önünde tutulması önem taşır. Hemen yukarda sözünü ettiğimiz para yanılmasının reel fiyat yanılması olarak nitelendirilmesi daha uygun düşebilir. Para, şimdiye dek irdelememizin içine girmemiştir. Efektif talep ile işsizliğin oluşturduğu kısır döngümüz, mübadelelerin paranın müdahalesi olmaksızın daha dolaylı olduğu, ancak mübadele edimlerine bir sıra ve zaman uyumu kazandırılmasının gene de gerekli olduğu bir trampa ekonomisinde de pek âla meydana gelebilirdi. (Para olmayınca 1. kesime satış yapan emekçi, karşılık olarak yatırım malları almak zorundadır. Ardından bu mallar 2. kesimden tüketim malları satın almakta kullanılır, meğerki 1. kesim sermayecileri ilerde emek istihdam edeceklerini düşünerek kendi ürünlerini 2. kesimle mübadele etmekte ilk adımı atmış olsunlar. $C_2 = V_1 + M_1$ denge koşulunun piyasa aracılığıyla gerçekleşen karmaşık etkileşimleri gizlediği açıktır).

Dengede trampa ekonomisi ile parasal ekonomi özdeş gibi görünse de parasal bir ekonomi, mübadelenin eş güdümlenmesinde daha etkindir. Dıyagramımıza parayı dahil edecek olursak para aracı olarak iş göreceğinden istenen mübadeleleri gerçekleştirmek için dolaylı mübadelelere başvurmaya gerek kalmaz. Artık her satın alışı tekabül eden, ters yöndeki meta akımlarıyla gösterilen yönde bir para akımı vardır. Bundan şu sonuç çıkar ki ekonomi Keynesci bir işsizlik dengesinde bulunuyorsa akmayan şey, yalnız meta miktarları değil, aynı zamanda para miktarlarıdır. İşsizlerin emeği ve sermayecilerin atıl sermayesi ile satılmayan metaları gibi bunların da stok edilmesi gerekir. Öbür yandan para, ister tüketime ister yatırıma, harcanmış olsaydı çarpan süreci harekete geçirilir, bir efektif talep artışı meydana getirilirdi. (Malthus'un, toprak beylerinin lüks tüketiminin talep düzeyinin korunmasında oynadığı rolü vurgulayışını Keynes'in övmesinin ve iktisadi düşüncenin eksik tüketim ilkeleri değil de Say Yasası temelinde gelişmesine hayıflanmasının sebebi budur.)

Bu yorum, para stoklarının oluşumunun taşıdığı öneme ışık tutar. Keynes para tutmak için üç güdü belirlemiştir: alış ve veriş güdüsüyle, ihtiyat güdüsüyle ve spekülâtif güdüyle para talebi. Bunlar arasında Keynes'deki teorik yeniliği oluşturan spekülâtif taleptir. Bu talep, paranın gelecekte meta'larla hemen mübadele edilebilecek bir değer biriktirme aracı olarak tanınmasına bağlıdır. İlgili metaların, yani satın alınacak olanların fiyatının düşeceği umuluyorsa spekülâtif amaçlarla para tutulur. Kolayca anlaşılabilecek bir olaydır bu. Bir kimse satın almaya niyetlendiği bir metanın fiyatının azalacağını beklemekteyse daha sonra satın alır, daha doğrusu daha sonra satın almayı plânlar ve parayı elden

çıkarmaz. İmdi, değer biriktirme aracı olarak para kavramı, piyasa mekanizmasına ilişkin «miktara uyarlanan miktar» görüşüyle birlikte Keynes öncesi teoriden önemli bir kopuştur. Çünkü bu kavram, ekonominin teorileştirilmesinde paraya yansız bir peçe rolü değil, faal bir rol vermektedir.

Ancak paranın bu yeni rolünün her hangi bir anlamlılık taşıyabilmesi için iki başka öğeye daha gerek vardır - bir bekleyişler teorisine ve bir değer teorisine. Bunun nedeni, spekülâtif para talebinin gelecekteki fiyatlarla ilgili bekleyişlere bağlı olmasıdır. En başta belirttiğimiz gibi Keynes'in değer teorisi, emek-zamana (ya da daha genel olarak fiziksel üretim maliyetlerine) dayalı nesnel bir teorinin altını oyarak «Marxizmin Ricardocu temelleri»nin altını oymayı amaçlıyordu. Bu, marjinalist fayda teorisiyle bağlantılı öznel değer teorisinin eklenmesi yoluyla yapılacak değildi; çünkü bu teori de, Keynes'in makro-iktisadi işsizlik sorunuyla ilgisizlik eleştirisine eşit derecede açıktı. Çünkü Keynes'in getirdiği başlıca yenilik, bekleyişlerin iktisat teorisi sahnesinin orta yerine çıkarılmasıydı. Değer teorisiyle ilişkisi, bekleyişlerin faiz haddi üzerindeki etkisinden, bir de faiz haddinin sermaye değeri üzerindeki etkisinden ötürüdür. İlerde göreceğimiz gibi Keynes, arz ve talebin uyumlu etkileşiminin idealleştirilmiş anlatımından çok piyasanın işleyiş bozukluğuna bağlı bir değer teorisi kurma ustalığını göstermişti. Keynes'in faiz teorisi özünde iki şeyi göz önünde tutmaktaydı. Birinci olarak, faiz haddi, para tutmakla vazgeçilen faizi, dolayısıyla ödünç para almanın maliyetini temsil eder. İkinci olarak, faiz haddi, bu hâliyle, tahvil fiyatının (sermaye değerinin) tersini temsil eder. Bir tahvil, söz gelimi yılda 1 TL'lik bir yıllık ödeme güvencesi verir (yılda 2 TL iki tahvilin eş değeri olur vb.). Tahvilin değeri ya da fi-

yatırı onun iskonto edilmiş bu günkü değeri

olup bu değeri bize toplamı $\frac{1}{r}$ olan bir ge-

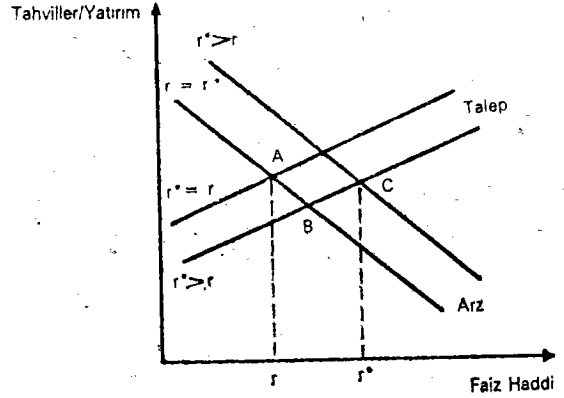
ometrik dizi olan $\frac{1}{1+r} + \frac{1}{(1+r)^2} +$

$\frac{1}{(1+r)^3} + \dots$ verir. Demek ki tahvil

fiyatı faiz haddiyle ters orantılıdır. Tahvil alan tasarrufların durumu, faiz haddi ne denli yükselirse o denli iyileşir; ödünç alanlar için ise durum bunun tersidir.

İmdi, sermaye fiyatına faiz haddinin tersi gözüyle bakmakta yeni bir şey yoktur. Bu günkü değer iskontosundan başka bir şey değildir bu. Keynes'de yeni olan, faiz haddinin belirlenme biçimidir. Burada spekülasyon ile bekleyişler kadar Fisher'ci zamanlar arası fayda ve üretim etkenleri de kendi rollerini oynar.

Kolaylık sağlamak için tahvil piyasasını fiziksel yatırımın finanse edilmesiyle bozdeşleyelim. İlk r r^* 'a, r 'nin beklenen değerine, eşit olduğu zamanki tahvil talebini ele alalım. Tahvil fiyatı düşünce, yani faiz haddi yükselince tahvil talebi artar. Ama r^* r 'nin üstüne çıkar, tahvil fiyatının düşeceği beklentisi oluşursa daha sonra tahvil satmayı plânlayan tasarrufların para tutması sonunda tahvil talebi de düşer. Bununla birlikte, ikinci olarak, borçlanma yoluyla yatırım yapmak isteyen sermayeciler, ilerde fiyatlarının azalacağını düşünerek tahvil arzını artırmayacaklar mıdır? (Tasarruflar nasıl daha sonra tahvil satın almak isterlerse ödünç alanlar da şimdi satmak isteyeceklerdir). Sonuç, tahvil arzının kaymasıyla bekleyişleri gerçekleştiren daha yüksek bir faiz haddinde olsa da yatırım düzeyinin eski durumuna getirilmesidir (A ya da B yerine C'de denge). Bk. diyagram 2



Diyagram 2

Yukardaki muhakeme bütünüyle doğru değildir. Çünkü sermayecilerin şimdi daha çok yatırım yapmalarının nedeni, faiz haddinin yükseleceğini ummaları değildir. Onlar, ancak Keynes'in sermayenin marjinal etkinliği (SME) adını verdiği getiri hadleri faiz haddinden büyük olduğu sürece yatırım yaparlar (bununla birlikte $r^* > r$ olması durumunda ödünç alanların kaçacak tahvil satmaları beklenebilir). Sonuç olarak, azalan getiri SME'yi r 'ye düşürünceye kadar yatırımlara devam edildiğinde, dengede $SME = r$. Daha önemlisi, SME, Fisher teorisinin önerdiği gibi zaman içindeki teknik üretim olanaklarının fiziksel bir özelliğinden ibaret olmaktan çok ürünlere olan efektif talebe de bağlıdır; çünkü ürünler satılamadıkça muhasebe açısından kârlı üretim beş para etmez. Marx'ın gözlemlediği gibi metalar paraya âşıktır, ama gerçek aşkın yolu her zaman engebelidir. Keynesci bir efektif talep teorisi bağlamında, hele para ilerde faiz haddinin yükseleceği düşünülerek spekülâtif amaçlarla tutuluyorsa, aynı sonuç geçerlidir. Çünkü likidite tercihi artışa (ve r^* 'da artışa) yol açan etkenler ile efektif talep konusunda kötümserliğe yol açıp tahvil arzını düşürebilecek olan etkenler aynıdır.

Kısacası, SME r'ye eşit olsa bile, bunun tam istihdam yatırım düzeyinin altında gerçekleşmesi mümkündür; çünkü faiz haddinin yükseleceği beklentisi, güncel değerini denge düzeyinin üstünde tutabilir. Bu durumda $r^* > r = FME = SME > r$; burada r ; faiz haddinin tam istihdam dengesindeki düzeyini, FSME ise, getiri haddinin Fisherli belirlenişini, yani efektif olmayan talepten kaynaklanan satış tahditleri olmaksızın tek başına üretim olanaklarına göre fiziksel olarak belirlenişini göstermektedir. Faiz haddinin r denge düzeyi güncel faiz haddinin altında kaldığı zaman faiz haddi için artan bekleyişlerin doğurduğu bir faiz haddi katılığı var saydığı için bu duruma aşağıda döneceğiz.

Ne var ki yukardaki durum, FSME ile SME'yi birbirinden ayırt etmemekte, böylece efektif talep sorunu ortaya çıkmamak tadır! Daha genel olarak, efektif olmayan talep kârlı üretim olanaklarını engellemekteyse sıkı eşitsizlikle $FSME > SME$. Bundan şu sonuç çıkar ki $FSME > r > SME = r < r^*$ işsizlik için mantıklı bir olabilirliktir ve, r FSME ile SME arasında bulunabileceğinden (r FSME'nin üstünde yer alamaz, çünkü aksi durumda tam istihdam yatırım düzeyi gerçekleşmiş ve aşılmış olur), tam istihdamın altındaki yatırım düzeyini açıklamak için $r < r$ olması zorunlu değildir. Efektif olmayan talebin gerçek örneği budur. Bu talep hacmi, r^* yeniden r (ama r değil) ile eşit düzeye getirildiğinde sürekli bir denge hâline gelir; öyle ki bekleyişlerde başka değişken'lerde değişimler uyarak yeni değişimler ortaya çıkmaz.

iv. Neo-Klâsik Sentez

Önceki bölümlerde Keynes'in getirdiği yenilikleri ve Keynes öncesi teoriden kopu-

şu yansıtan ana fikirlerden bazılarını ele aldık. Bu fikirlerin doğurduğu Keynesci makro-iktisat teorisi, neo-klâsik sentez diye bilinen, IS/LM eğrilerine dayalı tahlildir. Ama sentezin Keynes tarafından önerilen yeniliklerin hepsini cisimlendirdiğini, bazılarını içerdiğini açık olsa bile, var sayamayız. Çarpan ile efektif talep, makro-iktisadın teorik ve ampirik bir inceleme alanı olarak ortaya çıkarılışında uyarıcı olmuştur. Tüketim ve yatırım fonksiyonları gibi makro-iktisadi derneşik büyüklüklerin incelenmesinde bunu kolayca görebiliriz. Ayrıca para talebinin, özellikle de paranın faiz elâstikiyetinin, teorik ve ampirik incelenişi, büyük bir hız kazanmıştır. Gene de Keynesçiliğin bir sentez, Keynes'den ve «klâsikler»den alınma öğelerin bir sentezi, olma niteliği ağır basıyorsa bunlar arasındaki zorunlu uzlaşmayı oluşturan öğeler hangileridir?

Birincisi, çarpan ile efektif talep makro-iktisat incelemesi açısından önem taşısa da ne otonom harcama (özellikle de yatırım) düzeyinin ne de bunun çarpımsal etkilerinin dışsal olduğu kabul edilebilir. Bunların para arz ve talebi gibi öteki makro-iktisat incelemesi açısından önem taşısa turduğu bir genel denge içine yerleştirilmesi gerekir.

İkincisi, Keynes'in Say Yasası'na yönelttiği eleştiri, ancak bu yasa, para piyasasını dışarıda bırakarak, yalnızca metallerin derneşik hâle getirilmesiyle sınırlanırsa geçerlidir. Açıktır ki bütün metallerde bir derneşik arz fazlası paraya karşı bir talep fazlasına tekabül edebileceği gibi bunun tersi de doğrudur. Dolayısıyla Say Yasası'nın yerini bütün piyasaları kapsayan Walras Yasası alır. Üçüncüsü, paraya karşı bir talep fazlası varsa mallarda, yatırım ve istihdamda buna uygun düşen bir arz fazlası var demektir. Sonuç olarak çarpan ve efektif olmayan talep yoluyla bir

işsizlik dengesi geçici olarak yaratılmış olur.

Dördüncüsü, tam istihdam dengesinden böyle bir ıraklaşma geçici olmak zorundadır, meğerki uygun fiyatların hareketini kısıtlayan piyasa katılıkları bulunsun. Ya fiyatlar ya da ücretler aşağıya doğru hareketsizdir; öyle ki bir bütün olarak fiyat düzeyi (LM'yi kaydırarak) düşmez. Almaşık olarak yatırımlar faize karşı elâstiki olmayabilir; öylelikle faiz haddi fiyatlar, ücretler ve alış verişler azaldığında düşen para talebine tepki olarak azaldığı zaman yatırımlar artmaz (yatırım grevi - dikey IS eğrisi durumu). Nihayet, mutlak bir likidite tercihi olabileceği için (hele faiz haddinin yükseleceği beklenmekteyse), faiz haddi, azalan fiyatlara karşın düşmeyebilir. Bu durumda (yatay LM eğrisi) faiz haddi, aşağıya doğru hareketsiz olup denge düzeyine doğru hareket edemez; bu durum, likidite tuzağı olarak bilinir.

En son olarak da, Keynes'in teorisi, şu ya da bu piyasanın (fiyat ya da faiz) katılığının var sayılmasına bağlı olduğu için genel değildir; bunlar, «klâsik» iktisatçı tam da birer dengesizlik nedeni olarak tanınmış koşullardır. Öte yandan Keynes, göz önünde tutulması gereken bu şeyler arasına para piyasasını sokmuş, gerçekçilik ve politika gibi sebeplerle hatırı sayılır bir pratik önem taşıyan likidite tuzağına genel değil, özel bir durum olarak işaret etmiştir.

Sentezin Keynes'in getirdiği yeniliklerin bazılarını benimsediği yadsınamaz. Say Yasası'nın reddi, paranın önemi, çarpan ve efektif talep bunlar arasındadır. Ama başkalarını reddettiği bir o kadar açıktır. Say Yasası parayı kapsayacak biçimde tadil edilerek Walras Yasası hâline gelmiştir, o kadar. Öyle ki, piyasa mekanizmasının işleyişi hâla «klâsik»tir ve yalnız fiyat katılıklarından ötürü çökmektedir. Bir başka

deyişle sentez, ekonomiyi bir «miktarla uyarlanan miktar» sisteminin tersine ağırlıklı olarak bir «fiyata uyarlanan miktar» sistemi olarak gören bir bakışa saplanıp kalmaktadır. Bütün kavramsal talepler, gerçekleşmeler bile, efektif olmaya devam etmekte, ama piyasa katılıkları engeliyle karşılaşabilmektedir.

Sentezin Keynes'in teorileştirmesinden ıraklaşmasının belirgin örneği geçen bölümün sonunda yer alan tartışmadır. Senteze göre FSME ile SME arasında ayırım yoktur, bireysel firma, (çok kez yatay olarak alınan) bir talep eğrisiyle karşı karşıya kalsa da, satış (miktar) tahdidi altında değildir. Dolayısıyla işsizlik dengesi, ister istemez $r = \text{FSME} = \text{SME} > \bar{r}$ ile belirlenir.

Güncel faiz haddi para piyasasındaki bir katılıktan ötürü düşemediğinden faiz haddinin tam istihdam denge düzeyi işsizliğe karşılık olan güncel haddin altında kalmak zorundadır. Buna karşıt olarak, FSME ile SME arasındaki ayırımı çizerken görmüştük ki Keynes'in sisteminde ekonomi, tam istihdam denge düzeyinden düşük, hatta ona eşit bir faiz haddinde işsizlik dengesinde bulunabilir. Dengesizlik olması için bir ya da birden çok fiyatın yanlış olması gerektiği, neo-klâsik sentezde özünüdür; buna karşılık Keynes iktisadi açısından bunun böyle olması gerekmediği son derece açıktır.

v. Keynes'in Yeniden Değerlendirilmesi

Son zamanlarda neo-klâsik sentezin Keynesçiliğine karşı bir tepki oluşmuş ve Keynes'in iktisadını nbir yeniden değerlendirilmesi geliştirilmiştir. Yeniden değerlendirme, iktisadi etmenlerin optimumlaştırıcı davranışları üstündeki satış tahdit-

lerinin önemini kalkış noktası olarak alır ve sonuç olarak «miktara uyarlanan miktar» ögesini iktisadî sisteme geri verir. Özellikle Clower, ikili karar var sayımı kavramını geliştirmiştir. $p_1, \dots, p_n$ gibi bir fiyatlar vektörüyle karşılaşan bir iktisadî etmen, optimum satış ve satın alırları hesaplayabilir ve bunlar, kavramsal arz ve talepleri oluşturur. Ne var ki bu plânları gerçekleştirme yeteneği, söz gelimi, istenen bir satın alışı engelleyecek her hangi bir gecikmenin plânlarda ortaya çıkmasına meydan vermeksizin bunların hepsinin uygun bir sırayla yerine getirilmesine bağlıdır. Çünkü, böyle bir gecikme olursa, iktisadî etmen, gecikmenin, yapılmasının mümkün olduğunu kanıtladığı mübadelelere bağlı olan ikinci bir optimumlaştırmayı gerçekleştirmek zorunda kalacaktır. İkili karar var sayımı terimi buradan gelir. Bütün iktisadî etmenleri derneşik hâle getirdiğimizde görürüz ki bunların bütün kavramsal arz ve taleplerin gerçekleşmediği, hatta eş zamanlı olarak efektif olmadığı bir piyasa sistemiyle bütünleşmesi, iktisadî etmenlerin birbirlerinin tahditli ikili kararlarını onayladıkları, bozulmayan bir işsizlik dengesine yol açabilir. Bu, emeğini satamayan tüketici için ne denli doğrusa ürünlerini satamayan girişimci için de o denli doğrudur.

Yeniden değerlendirmenin ekonomide paranın varlığına bağlı olmadığını, çünkü yukardaki muhakemenin trampa tahditli optimumlaştırmayla tutarlı olduğunu göz önünde bulundurmamız gerekir. Gene de paraya bir ödeme aracı, spekülâtif ve likit değer biriktirme aracı olarak yer verebiliriz. Bu durumda yeniden değerlendirme-ye sentezin genelleştirilmesi gözüyle bakılabilir. Çünkü, her nerede sentez yalnızca fiyat parametreleri üzerinde bir optimumlaştırmayı işin içine katıyorsa, yeniden değerlendirme, miktar tahditlerini de içerir

Birisi öbürünün özel durumudur. Bu özel durumda kavramsal arz ve talepler efektiftir; miktar tahditleri bağlayıcı değildir, çünkü bağlayıcı olsalardı fiyatlar ayarlanırdı.

Yeniden değerlendirme, bu hâliyle, Keynes'in iktisadını temsil konusunda büyük bir iddiası varmış gibi görünür. Çünkü bir genelleştirmedir ve «klâsik» teorisinin özel bir durum olmadığı gibi «klâsikler»in ve sentezin (sırasıyla Say ve Walras Yasaları biçiminde) kavramsal ve efektif arz ve talepleri özdeşleşmelerinden de kopmaktadır.

Ancak yeniden değerlendirme, var olan biçimiyle, miktar tahditlerini neyin oluşturduğunu teorileştirmiş değildir. Yapmış olduğu şey, bunların varlığının kendi kendini sürdüren işsizlik dengesine yol açabileceğini göstermek olmuştur. Miktar tahditlerinin bireysel iktisadî etmenlerin karşısına toplumsal tahditler, talep düzeyi, finansman maliyeti vb. biçiminde çıkacağı açıktır. Bizzat bireylerin bunlara olan tepkisi, bunların üstesinden gelme çabası açısından teorileştirilebilir. Emek ne kadar akışkandır, söz gelimi, istihdam arayışı başarısız kalınca iş umuları hangi noktada yok olur, ekonominin bilişim yapısının aldığı biçimler ve etkileri nelerdir? Önemli olan, bütün bunların sentezin çerçevesi içerisinde tahlil edilebilir olmasıdır; Keynes de bunları iradi işsizlik nedenleri olarak kategorilemiş olabilirdi.

Bundan çıkan sonuç şudur: Yeniden değerlendirme içerisinde miktar tahditleri, piyasa aracılığıyla eş güdümlenen eş zamanlı bir süreç olarak yalnız bireylerin derneşik davranışından hareketle biçimlendirilmiştir ve bunun tersi de doğrudur. Aslında, daha önce gözlemlemiş olduğumuz gibi, yeniden değerlendirme, miktar tahditlerini göz önünde tutmak üzere genel denge teorisinin genelleştirilmesidir. Bu

hâliyle bir genelleştirme olarak kazandıklarını bir makro-iktisat teorisi olarak kaybeder. Bu yaklaşımda ekonominin teorisi, bireylerin optimumlaştırıcı (mikro-iktisadi) davranışları arasındaki eş zamanlı etkileşimin derneşik hâle getirilmesine dayandırılır.

vi. Keynes İktisadı

Keynes genel bir teori yazdığını iddia etmişti. Neo-klâsik sentezin savunucuları bunu yanlış bir iddia olarak görürler; yeniden değerlendirmeye göre ise ancak makro-iktisadın gözden çıkarılması pahasına doğrulanmış bir iddiadır söz konusu olan. İmdi, Keynes'in kendi söylediklerine bakacak olursak yapıtıyla ilgili çatışan yorumların her ikisini destekleyecek (aynı zamanda bu yapıt içerisindeki tutarsızlıkları açıklayacak) bir sürü kanıtın bulunduğu sonucuna varırız. Çünkü, gerçekten genel bir teori yazmayı amaçlamışsa, hem (piyasa fiyat katılıklarına dayalı) sentezi hem de yeniden değerlendirmeyi (piyasa miktar katılıkları) birer özel durum olarak oluşturmuş, buna karşılık hiç birini genel teorisinin kendisi olarak kabul etmemiş olmalıdır.

Sentezin Keynes'in iktisadını bütünüyle kuşatmadığını, gerçekte yeniden değerlendirmenin kendisinin sentezin bir genelleştirilmesi olduğunu göstermek için yeterince söz ettik. Peki, Keynes'in iktisadı, yeniden değerlendirmenin bir genelleştirilmesi midir? Kanımca birbiriyle ilişkili aşağıdaki sebeplerden ötürü öyle olduğu düşünülebilir.

Birinci olarak, Keynes, tahlilini ne bir «fiyata uyarlanan miktar» sistemiyle ne de «miktarla uyarlanan miktar» sistemiyle sınırlamış, her ekonominin çeşitli piyasaların bir birleşiminden ibaret olduğunu, bu

piyasaların her birinde miktar ve fiyat uyarlanma ve etkileşimlerinin değişik hızlarda yer aldığını düşünmüştür. Fazla müthiş bir genelleştirme değildir bu, ta ki, ikinci olarak, bir ekonominin (ya da onun içerisindeki piyasaların) belli bir uyarlanma yapı ve sisteminden bir başkasına geçme zamanını neyin belirlediğini araştıran bir sorgulama çerçevesi içerisine yerleştirilsin. Az çok «klâsik» teorisinin kuralları uyarınca davranmakta olan bir ekonomi, neden birdenbire tümüyle farklı bir uyarlanma sisteminin içine itilsin? Bunun yeniden değerlendirmenin alanı dışında kalan bir şey olduğu son derece açık olmakla birlikte bunun nedeni, yeniden değerlendirmenin yalnızca «miktarla uyarlanan miktar» gibi uç bir sisteme dayanıyor olması değildir; çünkü yeniden değerlendirme açısından gerekli bir şey değildir bu. Asıl neden, bireysel eğsinimlerin derneşik hâle getirilmesine dayanan bir teori olarak değişmeye yol açmak için dışsal bir şoka bel bağlamak zorunda olmasıdır (ister bireysel eğsinimlerde ister bunların içinde etkili olduğu teknik koşullarda bir değişme biçiminde olsun). Üçüncü olarak, Keynes, derneşik iktisadi değişkenlerin bireysel iktisadi etmenlerin eylemlerinin bir toplamı hâlindeki var oluşlarından ayırt edilebilir bir statüye sahip olduğu gerçek bir makro-iktisat inşa etmekteydi. Keynes'in yeniden değerlendirmeden açıkça ayrıldığı nokta budur.

Bu son nokta açısından Keynes'in bekleyişler teorisi özel bir önem taşır. Kendisinin faiz teorisine, ve sermayenin marjinal etkinliğine, ilişkin olarak görmüş olduğumuz gibi bekleyişler merkezi bir konumda yer almaktadır. Öte yandan bekleyişlerdeki dalgalanmalar, ne bir oldu bitti, ne rastlantı, ne de çok sayıda bireysel kararın derneşik etkisi olarak kabul edilebilir. Keynes, kötümserlik dalgalarının iki

kaynağı oduğuna işaret etmiş, bunların akıl dışı bir kitle psikolojisine dayandığı görüşünü reddetmişti. Bir kere, mülkiyet ile denetimin gitgide birbirinden ayrılmasıyla bağlantılı olarak, yatırım piyasalarının kurumsal gelişimi, kısa dönemli spekülâtif kâr çabasını temelde yatan uzun dönemli üretim olanakları rasyonelinden koparmıştı. Örneğin Menkul Kıymetler Borsasında hisselerde meydana gelen saçma günlük dalgalanmalar, büyüyüp gelir ve istihdam düzeyleri üzerinde orantısız bir etkiyle yankılanmaktadır. Dahası finansman ve girişim yeteneği bu köşe kapmaca oyununun içine çekilmektedir; çünkü derneşik düzeyde zararlar (oyuncular oyunun selâmeti için köşe değil de yatırım ve, çarpan aracılığıyla, çıktı kaybına uğradıkça) kaçınılmaz olsa bile en büyük bireysel kârlar burada yatmaktadır.

İkinci olarak, Keynes, zaman içinde gelir büyüdükçe tasarruf oranında bir artma eğilimi, bu tasarruf yatırıma dönüştürüldüğü ölçüde de, sermaye açısından daha verimli mahreçler dolduğundan FSME'de bir düşme eğilimi görüleceğini öne sürmüştü. Dolayısıyla faiz haddinde buna uygun düşen uzun dönemli bir düşme meydana gelmesi için zorunluydu bu. Bu durum, görece yüksek faiz hadlerine ilişkin geçmiş tecrübeden ötürü, faiz haddinin var olan (ve tam istihdam denge) düzeyinin üstüne çıkmasının zorunlu olduğu yanlış beklentisine yol açacaktı. Sonuç, yukarda anlattığımız kısa dönemli işsizlik dengesi olacaktı.

Keynes'in finansman ve yatırımı örgüt'endiren toplumsal kurumlardaki gelişmenin oynadığı rolün önemini tanıması, onun işsizliğin nedenlerini bireysel eğsinimlerin derneşik hâle getirilmesi ile rastlantılı şoklardan başka etken'lerde bulduğu anlamına gelir. Bu kurumsal etkenlerin beki de kısa dönemli işsizlik eğilimini açık-

lamaya yetecek kadar sistemli olmadığının farkına varma onuru da kendisine verilmelidir. Öte yandan Keynes'in açıklamasının gelirle birlikte artan bir tasarruf eğsiniminin varlığına ve sermayenin marjinal ürününün azalmasına başvuran öğeleri bütünüyle keyfi ve tarih dışıdır. Ricardo gibi o da, üretkenliğin birikimle birlikte azalacağına inanıyor, ama Ricardo'nun tersine kıt bir üretim faktörünün (bereketli toprağın) tükenmesine bile bel bağlamıyordu. Ama Keynes'in ekonomiyi bir efektif olmayan talep işsizliğine sürükleyen toplumsal koşulları yeterli biçimde teorileştirememiş olduğunun ortaya çıkması, sırf bu yüzden başkalarının aynı yönde çaba göstermedikleri anlamına gelmez. Şimdi bu çabalara eğileceğiz.

vii. Eksik Tüketim Teorileri

Efektif olmayan talep eğilimini toplumsal açıdan açıklamaya çalışan teorilerin sınıfların ya da devletin harcama davranışlarının bir tahliline yaslanmalarında şaşılacak bir şey yoktur. Örneğin Malthus, üretici olmayan rant harcamaları yoluyla toprak beyleri sınıfının talep düzeyinin korunmasında oynadığı rolü övmüştü. Ancak bizim sınıflar konusundaki dikkatimiz, sermaye ile emek arasındaki ilişki üstünde odaklanacaktır. Sonuç olarak söz konusu teorilerin örgütleyici ilkesi, makro-iktisadî derneşik büyüklüklerin geleneksel çarpan modelinde olduğu gibi tüketim ve yatırıma göre değil de kâr ve ücretlere göre bölünmesi gerektiğidir. Böylece genellikle kâr ve ücret harcamalarının (potansiyel) kâr üretimine oranla yetersiz kaldığı kabul edilir.

En basit biçimiyle Kalecki, Kaldor ve Pasinetti) bu teori, yatırımı ve sermayecilerin tasarruf eğsinimini dışsal sayar; kâr düzeyini ise kârların millî gelirin yeri-

ni, sermayecilerin tasarruf oranının da bir bütün olarak ekonominin tasarruf oranının yerini aldığı basit bir çarpan aracılığıyla belirler.

$$I + C = P$$

$$C = (1 + s)P$$

$$\text{Dolayısıyla } P = \frac{I}{s}$$

ki burada P, I, C ve s, sermayecilerin kârları, yatırımlar, tüketim ve tasarruf oranıdır. Milli gelir, milli geliri üretmek için gerekli sayıda işçinin ücretleriyle birlikte bu kârlardan oluşur.

İmdi, bu teori, ortaya konmuş olduğu gibi, çoğu bakımlardan Keynesci teoriyle eş değerlidir. Bu hâliyle aynı eleştirilere, özellikle nihai olarak bireylerin (sermayecilerin) derneşik hâle getirilmiş tasarruf, yatırım ve para tutma eğsanimlerine dayanıyor olma eleştirisine tâbidir, meğerki bunlarla ilgili alternatif teoriler ileri sürülsün. Yatırım düzeyini kâr kütlesine değil, kâr haddine bağlayarak yapılan, (Keynesci para teorisine pek meydan okunmasa da) tam da budur. Birikim ilerledikçe emek talebinin artması, bölüşüm mücadelesinde (aynı zamanda iş bulmanın kolaylığı sayesinde kapitalist disipline karşı direnmede) işçi sınıfını güçlendirir, ücretleri artırır, kârlılığı azaltarak bir gerilemeye ön ayak olur. Baran ve Sweezy ile başkalarının yapıtında vurgu bir efektif olmayan talep kaynağı olarak düşük ücret düzeyinin üstünde olmakla birlikte bu vurgu, alternatif bir talep kaynağı olarak rekabetçi yatırım hevesini tekelin ortadan kaldırdığı yolundaki görüşle tamamlanır. Nihayet bu teoriler, (siyasal taleplere karşılık olarak) kâr ve istihdam düzeyini korumak üzere efektif talebi artırmak için harcamalar yapan, ama bunu yaparken eş zamanlı olarak kaynakları emerek ve işçi sınıfının iktisadi gücünü artırarak kârlı üretimin temelini

gürüten devletin rolünü çelişik bir rol olarak görmeye eğilimlidir.

viii. Keynesciliğin Eleştirisi

Keynesci teorinin Marxist bir perspektiften standart eleştirisi, bu tahlilin köklerinin mübadele alanı içerisinde yatıyor oluşudur elbette. Teori, kendini bireyciliğe dayalı bir metodolojiden kurtarsa bile örneğin malî kurumlarda cisimlenen toplumsal ilişkileri ya da derneşik kâr ve ücret düzeylerini ve bunların bölünüşüne dayanan bölüşüm mücadelesini sınıfsal üretim ilişkilerinden yalıtılmış olarak ele alır.

Bu eleştiriyi yazının sonundaki diyagrama gönderme yaparak yapısal açıdan ortaya koyabiliriz. Diyagramda kesikli iki çizginin arasında yer alan mübadele ve bölüşüm alanlarını kolaylıkla tanıyabiliriz. Keynesci teori, ortadaki P içerisinde kapsanmış para-sermaye alışverişleri dahil, işte bu ilişkiler çevresinde örgütlenmiştir. Bu alanın dışında yatan artık değer üretme süreci mevcut olmayabilirdi pek âlâ. Tek istisna, Keynes'in FSME'deki uzun süreli azalmaya ilişkin teorisidir; ama o da, kârlılığın düşme zorunluluğunun yüzeyel, olsa olsa totolojik bir açıklamasıdır. Yoksa Keynes'in teorisi, spekülasyonun bir vargısı olarak para akımlarının ortadaki P içerisinde sınırlanmasına dayanır. Neo-klasik sentez ile yeniden değerlendirilmeye göre para, sırasıyla, piyasa fiyatları ya da piyasa miktarları uyarlanmadığı için de gömülenir. Ayrıca diyagramı gitgide incelen iktisadi birimlere bölme yolunda bir eğilim söz konusudur. Çok kesimli modeller ya da makro-ekonometri bu eğilimin bir yansımasıdır.

Öbür teorilere gelince, eksik tüketimci gelenekte ya teker teker ya da bir arada

vurgulanan çeşitli eğilimleri kolayca teşhis edebiliriz. Gözlerin işçilerin sınırlı tüketme gücüne çevrilmesi, 2. kesimden $V_1 + V_2$ satın alınması yoluyla derneşik meta dolanımını (yani efektif talebi) belirlemek- te, sermayecilerin (ya da devletin) tüketim malları için sınırlı satın alma gücü ise, dik- katleri $M_1 + M_2$ harcamaları üstünde odaklaştırmaktadır. Öte yandan mahreç- lerin ya da rekabetçi yatırım zorlamasının sınırlılığının ($C_1 + C_2$)'nin büyüklüğüne göre derneşik meta dolanımını kısıtladığı düşünülür. Nihayet işçilerin iktisadi gücü arttıkça kârlılığın azalması, üretimin itici gücü olan ($p_1 + p_2$)'nin yetersizliğinde yansır.

Keynesciliğin çeşitli biçimlerinin, yol açtıkları çeşitli «politika» içermeleri açısın- dan yerlerine oturtulmaları da mümkün- dür. Keynes'in kendisi yetersiz talep sorun- larını toplumsal etkenler açısından tanımladığı için önerileri de ister istemez görece köklü olmuş, kamu yatırımları ve tü- ketimini, derneşik yatırımın kamu eliyle denetlenmesini, orta'lama tüketim eğsinimini artırmak için gelir ve servetin yeniden bölüştürülmesini gündeme getir- miştir. Keynes'in seçkinlerin girişimcilik inisiyatifini ve seçme özgürlüğünü savunma eğilimi, onu Fabian sosyalizminden (ama bu öğretile bile yararlık erkinin (meritoc- racy) gerekliliğine yer veriyordu) ayıran tek şeymiş gibi görünüyordu. Öte yandan gerek neo-klâsik sentezin, gerekse yeni- den değerlendirmenin içerdiği iktisadi ba- kışın daha dar boyutlu oluşu, iktisat poli- tikası konusundaki tartışmanın daha sı- nırlı bir alanda yürütülmesine yol açar. Derneşik talep düzeyinin yönetimi, yalnızca çeşitli piyasaların ve iktisadi değişkenlerin görelî uyarılma sıra ve hızları açısından tartışma götürür. Bu açıdan bakıldığında, söz gelimi, faiz haddiyle, devlet harcamala- rı ve bütçe açığıyla, para arzı ve vergile-

meyle ilgili değişik politika araçlarının et- kililiği, derneşik talep, ardından da çıktı ve istihdam üzerindeki etkileri açısından de- ğerlendirilir. Tartışmanın bu noktalarla sı- nırlandırılması, devlet müdahalesiyle ilgili daha geniş toplumsal koşulların ise dışsal- lıklar, kamu malları ve doğal tekeller gibi mikro-iktisat konularına, ya da normatif iktisat etiğine, rahatça bırakılması müm- kündür.

Radikal gelenek içinde yer alan eksik tüketimci teorilerin politika açısından çı- kardığı sonuç, ister düşük ücretler (tüke- tim mallarına karşı yetersiz talep) ister yüksek ücretler (düşük kârlar ve yatırım mallarına karşı talep yetersizliği) yüzün- den karşılaşmış olsun, yetersiz talep so- runlarına kapitalist sistem içerisinde çö- züm bulunamayacağı yolundadır elbette. Gene de bu tür tahliller, iktisat politikası belirleyiciliğinin devlet harcamaları ya da başka önlemler aracılığıyla talep düzeyine yapılan müdahaleler açısından anlaşılma- sını sağlar. Hiç bir zaman açıklığa kavuşma- yan nokta, devletin bu tür iktisadi müdaha- lesinin neden dolayı, Keynesci ideolojinin tersine, bunalımları ve aylak makineler ile işçilerin bir arada var olmasını ortadan kaldıramadığıdır. Çünkü devlet, her ne ka- dar sınıflar arasındaki bölüşüm mücadele- sini denetleyemezse de (genellikle toplum diye tasarımılanan sermaye adına, müdaha- le etse bile), kâr aşınmalarının yalnızca bi- rikim hızında bir yavaşlamaya (yani ille ser mayenin değil, emeğin işsizliğine) yol aç- masını sağlamak üzere talebi düzenleye- bilir. Tüketim ile yatırım arasında yeni orantılar kurmaktan, Ortodoks teorice sürtünme işsizliği ve yapısal işsizlik diye tanınan bu sorundan başka eksik tüketim- ci teorilerin, öyle anlaşılıyor ki, yukarda özetlenen koşullar içinde ekonominin eş zamansızlaştırılmasında paranın oynadığı spkülâtif role bel bağlamaları gerekecek-

tir. Şaşırtıcı bir sonuç değildir bu; çünkü eksik tüketimci teoriler, paranın oynadığı rolün çoğu kez sözünü açmayarak standart bir Keynesci görüşü örtük olarak benimser ya da özgül olarak spekülâtif faaliyeti yetersiz talebin eş anlı ürünü sayarlar.

Paranın oynadığı role ya da daha genel olarak kredi sistemine ilişkin bu görüştür ki Keynesciliğe dayalı teorilerin Marxist bir eleştirisi için bir başlangıç noktası olarak işe yarayabilir. Keynes'e göre söz gelimi Menkul Kıymetler Borsası'nda kurumlaşan spekülâtif faaliyet, üretken yatırım atının önüne koşulan arabaydı. Bu tür spekülâsyon kumarhaneye sınırlı tutulabilseydi yetersiz talepten doğan potansiyel sorunlar bir hayli azalırdı. Kabul etmek gerekir ki spekülâsyon, kredi sisteminin çeşitli kurumları yoluyla yatırımın toplumsallaşmasının uzantısıdır. Çünkü bu süreç mülkiyetin denetimden ayrılmasını nasıl beraberinde getirmekteyse varlıkların değerini bunların yeniden üretim maliyeti ve potansiyel kârlılığundan da tıpkı öyle koparmaktadır. Öte yandan bu iç görüleri bunların etkilerinin değil, nedenlerinin tahliline temel almak gerekir. Efektif talep teorilerinin yetersiz kaldığı yer burasıdır. Çünkü bu teoriler, rekabet yeterince yüksek üretkenlik düzeylerini güvence altına alacak asgari bireysel sermaye düzeyinin durmadan artmasını dayatırken kredi sisteminin sermayenin merkezileştirilmesinde oyadığı rolü göz ardı eder.

Bu söylenenler, Keynesci para teorisi per se'nin bir eleştirisi olarak da kalmaz. Çünkü sermayenin merkezileştirilmesinde para piyasalarının oynadığı rolü kabullenmek, sınıfsal üretim ilişkileri ve artık değer üretimiyle dolaysız bir bağ kurmak demektir. Çünkü merkezileşme, kesimler içerisinde ve arasında (çeşitlendirme) daha büyük birimler içinde olsun makine kul-

lanımına geçilmesiyle canlı emeğin görece dışlanması yoluyla olsun üretimdeki işçilerin yeniden örgütlenmesini işin içine katar. Keynesci teori, bunu olsa olsa dengeye ya da bir dengeden bir başkasına giden devinim içindeki sürtünme işsizliği ve yapısal işsizlik olarak yansıtır. Oysa bunun bitmek bilmeyen bir dengesizlik süreci olarak görülmesi gerekirdi. Bu kredi genişlemesinin bir merkezileşme aracı olarak sermaye birikimini için gerekli olması merkezileşmenin başarıyla tamamlanması anlamına gelmez; çünkü söz konusu olan, yalnız malî bir işlem değil, üretimdeki işçilerin yeniden örgütlenişidir. Bir başka deyişle spekülâsyon buz dağının görünen ucudur; talep düzeyi yeterince korunuyor diye bunun üretken gövdesinin belirsizlikten kurtulması kesinlikle güvence altına alınmış olmaz.

Peki ama, neden birikim sürecinin bunalmılara yol açması gereksin, neden bu süreç Keynesci derneşik talep kategorileri açısından tahlil edilip denetlenemesin? Bu sorulara verilecek genel cevap, birikim sürecinin nihai olarak kârlı üretim için yaratılan talebe değil, kâr üretme yeteneğine bağlı olduğudur. Talep ve finansman denetimi, birikim sürecinin denetimi demek değildir; bu yüzden de talep ve finansman aracılığıyla, kapitalizm olgunlaştıkça artan ölçüde devlet eliyle, müdahalelerde bulunmak mümkün olsa da bunların denetlenmesi mümkün değildir.

Daha özgül olmak için bir işsizlik dönemi ele alalım. Buna karşı Keynesci reçete, şu ya da bu politika yoluyla efektif talebi artırmak olacaktır. Buna karşıt olarak talepteki artışın başka türlü iflâs ettirilecek, kaynaştırılacak ya da ele geçirilecek olan firmaların likidite sorunlarını hafifleterek merkezileşme sürecini geçici olarak engelleyebileceği öne sürülebilir. Bunun böyle olup olmadığı, sermayeyi merke-



GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.

Ülkemiz tarımı için gerekli fosfatlı kimyevi gübreyi üretmek amacı ile, T.C. Ziraat Bankasının öncülüğünde 1953 yılında kurulan Şirketimiz, İskenderun ve Yarımca'daki tesisleriyle Türk Tarımına hizmet sahasını gittikçe arttırmaktadır.

1982 yılındanberi de Asya ve Avrupa Ülkelerine Triple Süperfosfat gübresi ihraç ederek Ülkemize döviz kazandırmaya devam etmektedir.

ISKENDERUN KOMPLEKSİ

- Sülfürik Asit Fabrikası 230.000 ton/yıl H₂SO₄
- Fosforik Asit Fabrikası 75.000 ton/yıl P₂O₅
- Triple Süperfosfat Fabrikası 200.000 ton/yıl 42 – 44 P₂O₅

YARIMCA KOMPLEKSİ

- Fosforik Asit Fabrikası 75.000 ton/yıl P₂O₅
- Triple Süperfosfat Fabrikası 200.000 ton/yıl 42 – 44 P₂O₅
- Kompoze Gübre Fabrikası 200.000 ton/yıl

GÜBRE FABRİKALARI T.A.Ş.

DAİMA TÜRK ÇİFTÇİSİNİN HİZMETİNDE

GÜBRE
FABRİKALARI
T.A.Ş.



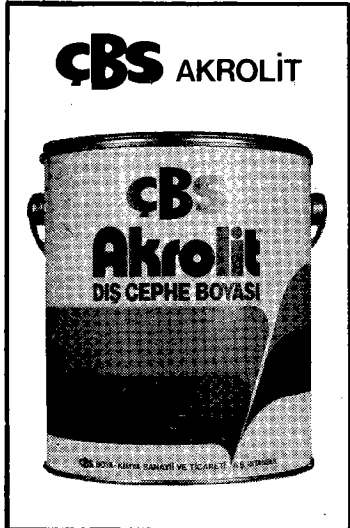
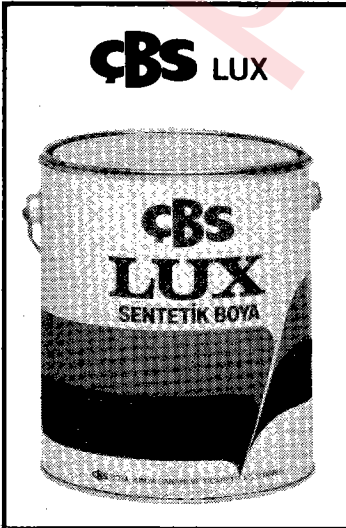
GENEL MÜDÜRLÜK
YARIMCA FABRİKASI
İSKENDERUN FABRİKASI

Kasap Sokak No. 22 Esentepe/İSTANBUL
Süperfosfat Fab. Müdürlüğü P.K. 39 İZMİR
Süperfosfat Fab. Müdürlüğü P.K. 238 İSKENDERUN

Tel: 1722882 (8 Hat)
Tel: 31306 — 32131
Tel: 3796 — 3791

ÇBS

inşaatınızda güç
yuvanızda güzellik



ÇBS
güçlü boya

zileştiren toplumsal mekanizmanın ulaştığı tikel gelişme derecesine ve yeniden örgütlemenin etkileri karşısında işçi sınıfının direnme gücüne bağlıdır.

Bunları iki eş zamanlı ama bağımsız etken gibi görmemek gerekir. İşçi sınıfı, iş koşulları ve istihdam düzeyi konusunda mücadele verecek, bu mücadele, söz gelimi, millileştirme ya da başka iktisadi devlet müdahalelerine yönelik taleplerde yansıyabilecektir. O zaman bunlar, yeniden örgütlemenin toplumsal olarak örgütlendiği biçimler olur. Bununla birlikte Marxizmin savı, birikimin sınıf mücadelesini gitgide yoğunlaştırdığı, böylelikle sermayeyi yeniden örgütlendirme yeteneğini fazlasıyla kısıtladığı yolundadır.

Ancak direnişin nesneleri ve biçimleri, tek başına üretim süreci üzerindeki mücadelelerle sınırlı olmayıp, söz gelimi, bölüşüm çatışması ve **reflation** talebinde de ifadelerini bulur. Radikal Keynesçiliğe derinde yatan gerçek süreçleri belirliyor görünüştünü veren de işte bu görüngülerdir. Ücret düzeyini ele alırsak gerek Keynes, gerekse Marx'ın **boom** sırasında ücretlerin yükseleceğini öne sürmüş olmaları, arkadan gelen bunalımlara düşük ücret düzeylerinin doğurduğu yetersiz tüketme gücünün neden olduğu görüşünü anlamsız kılmaktadır. Öte yandan bu görüş, yükselen ücretlerden ötürü kârlılığın azalmasına dayalı bunalım açıklamasına destek sağlıyor görünebilir.

Oysa, birikimin amacının merkezleşme yoluyla üretkenliğin artırılması olduğu bir kez kabul edilince, ücretler ile kârlılık arasında böylesine basit bir ilişkiden söz edilemez. Çünkü o durumda hem kârlılık hem de ücretler yükselebilir. Birikimin işçi sınıfının bölüşüm mücadelesinde iktisadi gücünün artmasına yol açtığı, dolayısıyla ücretlerin artması için bir uyarıcı oldu-

ğu doğru olmakla birlikte bunlar, aynı zamanda emek gücünü (değişir sermayeyi) yeniden örgütlemenin araçlarıdır. Bir başka deyişle daha yüksek ücretler, yalnız bölüşüm mücadelesinden ötürü değil, üretimin yeniden örgütlenmesi için gerekli oldukları için de birikimin ürünüdürler. Dolayısıyla bunlar, bölüşüm mücadelesinin şiddetine göre bunalımların dışsal birer nedeni olarak alınamaz; birikim ve merkezleşmenin hızı ve gerçekleşme başarısıyla ilişkilendirilmeleri gerekir.

ix. Sonuç

Geride kalan yazının amacı, var olan Keynesci derneşik talep ve bunun yol açtığı çıktı ve istihdam teorilerini dövmeye yarayacak bir sopa olsun diye alternatif bir makro-iktisadi derneşik büyüklükler teorisi üretmek değildi. Bunun yerine iki şeyi örtük olarak göstermiş olmayı umuyoruz. Birinci olarak, Keynesci gelenek içinde makro-iktisadi derneşik büyüklüklerin inşası ve bunların makro-ekonometrik bir model içerisinde bütünleştirilmesi, kapitalist ekonominin hareketini anlamak bakımından boş bir çabadır; çünkü bu makro-iktisadi derneşik büyüklükler, modelin dışında bırakılan güç ve ilişkilerin ürünüdür. İkinci olarak, gene de, Keynesci gelenek içindeki makro-iktisat (ve bir uça paracılık), kapitalist sınıf içerisindeki çatışmalara olduğu kadar işçi sınıfıyla olan çatışmalara da aracılık edecek iktisat politikasının oluşturulabileceği teorik bir çerçeveyi sağlar. Demek oluyor ki Keynesçiliğin çerçevesi içerisinde sermayenin merkezleşmesi ve birikimi, ve ona eşlik eden üretim çevrimi, kavranmış olmaz; ama bu teori, kapitalizmin yeniden üretilmesine yarayabilecek pratik ideolojiyi sağlar.

Ek Okuma Listesi

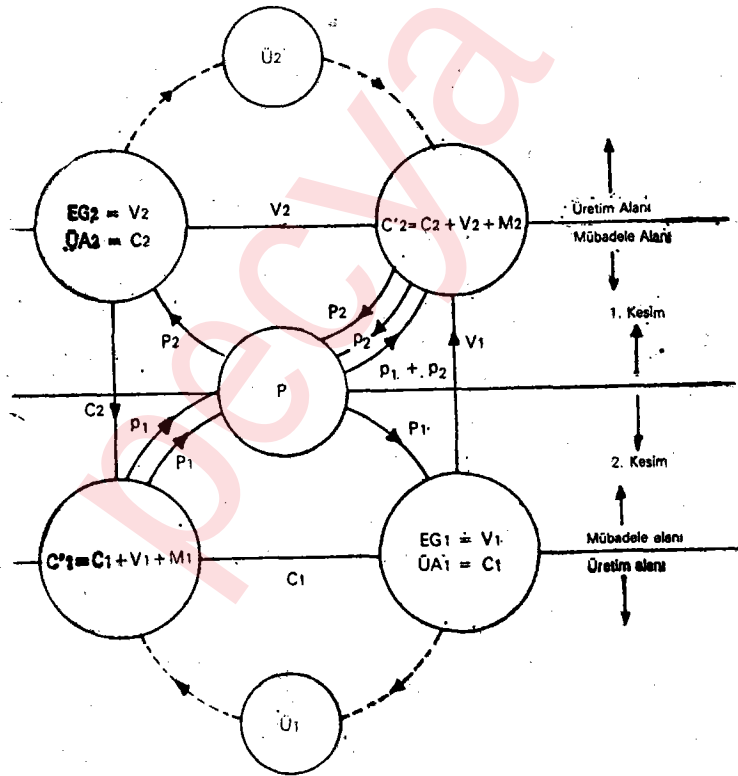
Keynes'in Genel Teori'sinin ilk elden okunmasını hararetle salık veririm. Neo-klâsik sentez konusunda herhangi bir standart makro ders kitabına bakınız. Yeniden değerlendirmeye giriş için A Leijonhufvud,

Keynes and the Classics, IEA Pamphlet No. 30, 1969, giriş niteliğinde basit bir açıklama verir. Eksik tüketimciliğin klâsik modern yapıtı, P. Baran ve P. Sweezy, Tekelci Kapitalizm, Doğan Yayınevi, 1970'tir. M. Blea-ney, Underconsumption Theories, Lawrence and Wishart, 1976'da teoriler gözden geçirilir.

DÜZELTME VE ÖZÜR

Dizimizin geçen sayıdaki bölümünün «Ek Okuma Listesi»nde yer alan D. Laidler'in Para Talebi kitabının yayım tarihi yanlış (eksik) basılmış, yayın evi ise

gösterilmemiştir. Aşağıdaki gibi düzeltir, özür dileriz :
D. Laidler (1983) Para Talebi (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları).



O.P.E.C. Petrol Fiyatları: Bir Oyun Kuramı Uygulaması

İbrahim KAVRAKOĞLU

Dr. Kavrakoğlu, Boğaziçi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesinde profesör, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'de ise genel müdür yardımcısıdır. Yazarın yayınları arasında *Enerji Sorunu* (1980) ve *Sanayide Enerji Yönetimi ve Tasarrufu* (1981) var.

OPEC kartelinin petrol gelirlerini en yüksek düzeye çıkarması için geçerli olan en iyi petrol fiyatı, özünde OPEC petrol rezervlerinin bir fonksiyonudur.

Ancak, OPEC büyüklü küçüklü rezervleri olan üyelerden oluştuğundan, bu üyelerin çıkarları çatışmaktadır.

Bu iki grubun optimizasyon stratejileri bizi bir sıfır-toplamsız oyuna götürmekte ve büyük rezervlere sahip grubun optimal fiyatlandırma stratejisini izleyerek genelde tatmin edici bir çözüme ulaşabilmektedir. Bu arada küçük rezervli gruba bir «tüketim primi» ödemek de çözümün bir parçasıdır.

GİRİŞ

1976'daki petrol fiyatlarının ikinci kez hızlı tırmanışından sonra, dünya petrol talebi devamlı bir düşüş göstermektedir. Petrol fiyatları da 1982'den beri azalmaktadır. Buna ek olarak 1985-86'da OPEC üretimindeki ani yükselme ile petrol pazarı neredeyse çökme noktasına gelmiştir.

Uluslararası pazarlardaki kargaşa şimdilerde (Ocak 1987) bir stabiliteye gelmişse de, uzun dönemdeki gelişmeler spekülasyona açıktır.

Petrol kartelinin uzunca bir süre uyum içinde hareket etmesi bir dereceye kadar istikrar sağlamıştı. Fakat petrolün fiyatı, uzun süreli istikrar sağlanabilmesi için fazla yüksekti. OPEC petrolüne talebin giderek azalması, er veya geç problemler yaratacaktı.

1985 başlarında OPEC petrol gelirleri o kadar düşmüştü ki, üyelerin büyük bir kısmı birikmiş fazlalıklarını neredeyse tüketmişlerdi. Tüm deliller, küçülen pastadan daha büyük pay almada çatışmalar olacağına işaret etmekteydi.

Kartelin içindeki hassas dengede pek çok etmenin rolü vardır. Bu etmenlerin arasında ulusal gelişme plânlarını, askeri harcamaları, sosyal programları, yapısal ve endüstriyel yatırımları, v.b. sayabiliriz. Ancak stratejik bakış açısından en önemli rolü, petrol rezervlerinin durumu ve üretim seviyesi oynamaktadır. Yürürlükteki planlar, projeler veya askeri hedefler kısa vadeli amaçları et-

kilese de, uzun vadede yararlar yukarıdaki değişkenlere bağımlıdır. Bunlardan dolayı, kartelin (göreceli olarak) az rezervi olan üyelerinin kısa vade kârlarını gözetmek, büyük rezervli üyelerinin ise uzun vadede kârlarını gözetmek isteyeceklerini düşünmek mantıklı gözükmektedir.

Bu çalışmanın amacı, da özünde çatışır görünümde olan bu iki grubun çıkarlarını incelemek ve uzlaştırmak için bir ortak yol aramaktır. Değişik olasılıkları benzetimlemek ve en iyi fiyatlandırma stratejilerini oluşturmakta petrol pazarının bir modeli kullanılmıştır.

PETROL PAZARI MODELİ

Petrol pazarı analizinde kullandığımız model aslında bir arz-talep dengesi modelidir. Talep (D), toplam dünya petrol talebini, OPEC (Q) ve diğerleri (N) ise petrol üreticilerini temsil ederler. OPEC ya fiyat belirler ya da uygun gördüğü düzeyde üretim kararı alır. Uluslararası pazarda oluşan fiyat verildiğinde, talep ve diğer sunucuların üretimi belirlenir. D ve N arasındaki fark, Q tarafından sunulur. Eğer OPEC fiyat yerine üretim seviyesini belirlerse, model yine arz-talep eşitliğini sağlayacak, fiyat-miktar dengesinin hesaplarına varır. Her iki seçenek de Şekil 1'de açıklanmıştır.

Talep (D) modeli, petrolün Uluslararası fiyatı (P) ve önceki zamanlardaki talebin bir otoregresiv fonksiyonu olarak tanımlanmıştır. OPEC - dışı petrol üretimi ise, P'nin geciken fonksiyonu ve petrol üretim teknolojisiindeki gelişmeyi gösteren bir zaman süreci biçiminde ifadelendirilmiştir.

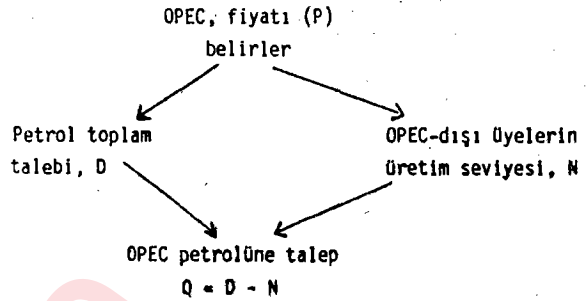
Diğer bir deyişle;

$$(1) D_t = a D_{t-1} \cdot P_t^e$$

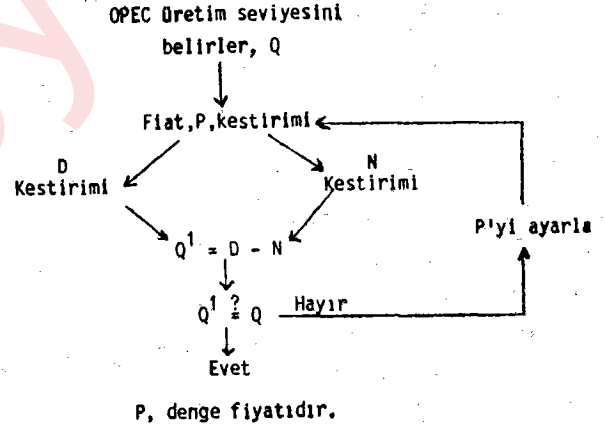
$$(2) N_t = b_0 + b_1 P_t + b_2 P_{t-1} + b_3 P_{t-2} + b_4 \cdot t$$

$$(3) Q_t = Q_t - N_t$$

Burada a, e, b₀, b₁, b₂, b₃ ve b₄ sabit sayılardır; t ise sene cinsinden zamanı gösterir. Bu sabitler, 1973-1985 seneleri süresinde; D, N ve Q'nun zaman serisi verilerini kullanarak, (OMYH) ortalama mutlak yüzde hata'yı en küçükleme yöntemi ile hesaplanmıştır.



Şekil 1 (a) OPEC'in fiyat belirleme durumundaki model işlemi.



Şekil 1 (b) OPEC'in üretimi belirleme durumundaki model işlemi.

Modelin başarısı, 1973-1985 yıllarının verileri kullanılarak sınanmıştır. Sınama sonuçlarına göre, Model'in dünya petrol tüketimini tahmininde OMYH % 1.2; OPEC petrol üretimini tahmininde OMYH % 2.5; OPEC-dışı petrol üretimini tahmininde OMYH ise % 1.9 olmuştur. 1986 yılı için ise, OPEC ortalama üretimi olan 18.7 milyon varil/gün karşılığı o-

luşan fiyat \$ 13/varil; Model'in tahmin ettiği değer ise \$ 12.8/varil'dir.

Her ne kadar model yıllık verilere dayalı ise de, 1986 için elimizde bulunan aylık verileri de kullanıp sonuçları kıyaslamak ilginç olabilir. Gerçek OPEC üretimi ve model benzetimleri arasındaki farklar Tablo 1'de görülebilir.

TABLO : 1 — 1986 OPEC ÜRETİMİ ÜZERİNE GERÇEK VERİLER VE MODEL SONUÇLARI

Ay	Petrol Fiyatı (\$ varil)	OPEC üretimi (milyon varil/gün)	
		Gerçek	Model
Ocak	20	17.5	15.0
Mart	13	18.0	18.8
Haziran	12	19.0	19.5
Temmuz	10.5	19.5	20.6
Ağustos	10	20.5	21.0
Eylül	9.5	20.0	21.3
Ekim	13.5	17.5	18.5

OPEC PETROLÜNE TALEP ESNEKLİĞİ

Petrol pazarının önemli bir özelliği, talebin fiyat değişikliklerine tepkisidir. Burada, toplam (veya tüm talebin karşılandığını düşünürsek buna tüketim de diyebiliriz) ya da OPEC petrolüne olan talebi söz konusu edebiliriz. Sınırsal sunucu olarak, sonrakinin esnekliğinin daha fazla olacağını beklemek doğaldır. Şekil 2'ye bakarsak, OPEC-Dışı petrol arzının fiyata olumlu tepki gösterdiğinden OPEC petrolüne talebin değişme oranının genel talebin değişme oranından daha büyük olduğunu görürüz.

Modelimizin yapısı dinamik olduğundan, fiyattaki değişikliğin etkisi zamana yayılır; bu da talebin fiyat esnekliğinin gerçekte zamanın bir fonksiyonu olduğunu gösterir. (Şekil 3). Burada toplam talep ve OPEC petrolüne olan talebin fiyat esnekliği, zamana bağlı bir fonksiyon olarak gösterilmiştir. Dinamik fiyat esnekliğini şöyle tanımlayabiliriz :

$$(4) \quad e(t) = - \frac{dQ(t) / Q_0(t)}{DP / P_0}$$

$$(5) \quad dQ(t) = Q(t) - Q_0(t)$$

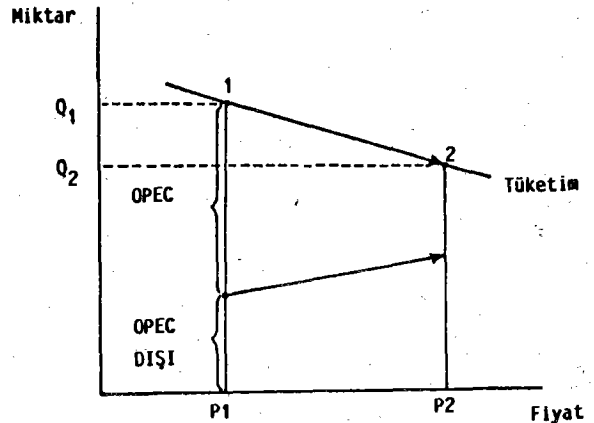
$$(6) \quad dP = P - P_0$$

Burada P_0 , başlangıç fiyat düzeyi; $Q_0(t)$, P_0 için miktar uzantısı; P , yeni fiyat düzeyi ve $Q(t)$ ise P için miktar uzantısıdır.

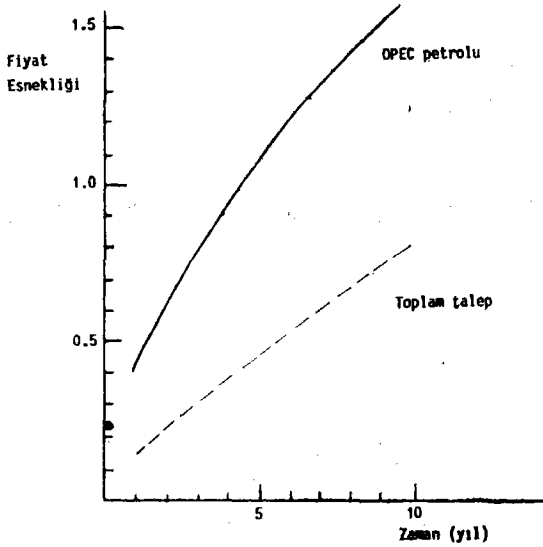
OPEC petrol talebinin en önemli özelliği; kısa vadede (1-4 yıl) talebin esnek olmaması ($e < 1.0$) halbuki uzun vadede (> 5 yıl) esnek olmasıdır.

Bunun sonucu olarak da gelir optimizasyon stratejisi olarak kısa vadede fiyatı **yükseltmek**, uzun vadede ise fiyatı **düşürmek** mantıklı görülmektedir.

Diğer bir gözlem ise çok kısa vade ($t \ll 1$ yıl) talep esnekliği üzerinedir. OPEC esneklik eğrisini $t = 0$ için çizersek, kesişme noktasını 0.2'lerde bulabiliriz. Gerçekte 1986 yılının aylık verilerinden yola çıkarsak, ortalama esnekliğin 0.24 olduğunu hesaplarız. Bu çok düşük rakam, 1979-80 arasındaki fiyat yükselmelerinin ne kadar büyük bir yanılgıya dayandığını gözler önüne serer. Yeterli zaman verildiğinde, fiyat artışları gelir optimizasyonu üzerinde tamamen ters etki yapmaktadır.



Şekil : 2 — Petrol arzı ve tüketiminde fiyat-miktar ilişkileri.



Şekil : 3 — Modelin fiyat esnekliğinin gösterdiği değişiklik (■ gerçek aylık değişikliklerin hesaplanmış ortalamasıdır)

OLASI OPEC STRATEJİLERİ

OPEC'in doğrudan doğruya veya üretim tavanları saptayarak fiyat belirleyici olduğunu varsayarsak, OPEC ne gibi stratejiler uygulayabilir? Analizi sadece ekonomik düşüncenin sonuçları ile sınırlandırırsak, çeşitli amaçlar saptayabiliriz; kâr veya gelir optimizasyonu, pazar payı artırımı, v.b. gibi.

Üretim maliyetleri OPEC gelirinin çok küçük bir kısmını ifade ettiğinden, kâr veya gelir enbüyükleme si hemen hemen aynı sonucu verir. Önceki incelemelerimizde, OPEC'in orta vadede indirilmiş toplam gelirlerini artırma imkânlarını araştırmış ve 1986 için fiyatı \$ 8/varile' indirmenin, sonra da \$ 23-26/varil'e çıkarmanın OPEC'in çıkarlarına en uygun olduğunu bulmuştuk (1,2). Aynı zamanda, kullanılabilir petrol rezervlerinin ve OPEC'in pazar payının da önemli rol oynadığını görmüştük. Ayrıca, OPEC içinde de-

ğişik rezerv ÷ üretim oranları olan üyeler, dolayısıyla da çelişen kısa ve uzun vade amaçları bulunmaktadır. Küçük rezerv ÷ üretim oranı olan üyeler kısa vadede gelirlerini artırmayı hedeflerken, büyük rezerv ÷ üretim oranı olan üyeler için ise bunun tam tersi geçerlidir. Takip eden çalışmada, bu iki grubun gelir enbüyükleme stratejilerini inceleyip aralarındaki çelişkiyi giderecek bazı stratejiler bulmaya çalışılacaktır. Nakit akışında, dolar değerine % 10'luk bir faiz oranı uygulanarak en iyi stratejiyi belirlemek için model simülasyonları yapılmış ve faiz oranı için de bir duyarlılık çözümlemesi yapılmıştır.

(a) Petrol rezervlerinin en iyi fiyat üzerindeki etkisi

Çalışmamıza bir başlangıç noktası olarak, indirilmiş toplam geliri ençoklayacak fiyatı saptadık :

$$(7) \quad \text{Max} \int_0^{t^*} P \cdot \frac{Q(t)}{(1+i)^t} dt$$

Burada i , faiz oranı; $Q(t)$, üretim miktarı; t^* ise rezervlerin tüketildiği zamandır. (Bu ilk hesaplarda, fiyatın sabit tutulduğunu varsaydık; ileride bu serbest bırakılacaktır). 25 milyar varil (10⁹ varil) ile 200 milyar arasındaki değişik rezervler için simülasyonlar yapıldığında, ufak rezervler için en iyi fiyatın \$ 24/varil, büyük rezervliler için ise en iyi fiyatın \$ 16/varil olduğu görüldü.

Değişik rezervleri olan bu iki grup arasındaki rezerv farkı büyüdükçe, en iyi fiyat stratejileri arasındaki fark da büyümektedir.

Bu analizi gerçekleştirmek için bir grubun toplam rezervinin 25 milyar varil, diğer grubun toplam rezervinin ise 175 milyar varil olduğunu varsayalım ve değişik senaryolar uygulayalım. Küçük rezervli gruba H, bü-

yük rezervli gruba ise M dersek, farklı sabit-fiyat politikalarının sonuçlarını Tablo II'de görebiliriz.

Tablo: II — H ve M'in gelirlerini etkileyecek çeşitli fiyat stratejilerini gösteren model benzetimleri (Gelirler 10⁹ \$)

Fiyat	50 milyar varil tüketimi		200 milyar varil tüketimi		H+M'in toplam geliri
	İçin zaman (yıl)	H'in toplam geliri	İçin zaman (yıl)	M'in toplam geliri	
14	6	275	15	1085	1360
16	7	305	18	1090	1395
18	8	330	23	1015	1345
20	9	350	36	811	1161
21.50	10	356	22*	508	864
24	13	283	13**	283	566

* Sadece 85 milyar varil tüketildi.

** Sadece 33 milyar varil tüketildi.

Aynı tablo aşağıdaki kazanç matrisine de dönüştürülebilir (Milyar dolar cinsinden).

Fiyat	\$	Gelirler		
		H	M	Toplam
Stratejileri	\$ 16	305	1090	1395
	\$ 21.50	356	508	864

Açıkça görülmektedir ki yüksek fiyat politikası uygulaması halinde M'in kayıpları, H'in düşük-fiyat politikası ile kaybedeceğinden çok daha fazladır. Gerçekte, bunların olası kayıplarının oranı 10'a 1 mertebesindedir. Diğer bir nokta da, M'nin gelirlerini ençoklama stratejisinin M ve H'nin toplam gelirlerini ençoklama stratejisi ile aynı olmasıdır. Bu da M'nin 175 milyar varillik rezervinin toplam 200 milyar varil olan rezerv ile hemen hemen aynı düzeyde olmasından kaynaklanmaktadır.

(b) Fiyat değişikliklerinin etkileri

Sonuçları ilk incelediğimizde, bir karışık-

strateji uygulamayı düşünebiliriz; kısa vade için fiyatı yüksek tutmak, uzun vade için ise düşürmek gibi. Başlangıçta cazip görünen bu strateji aslında bir iyileştirme getirmemektedir.

Uzun vadeyi eniyileyen değişken fiyat stratejisi $(P(t) = P_0 + mt)$ doğrusal işlevi için;

$$P_0 = \$ 13/\text{varil}$$

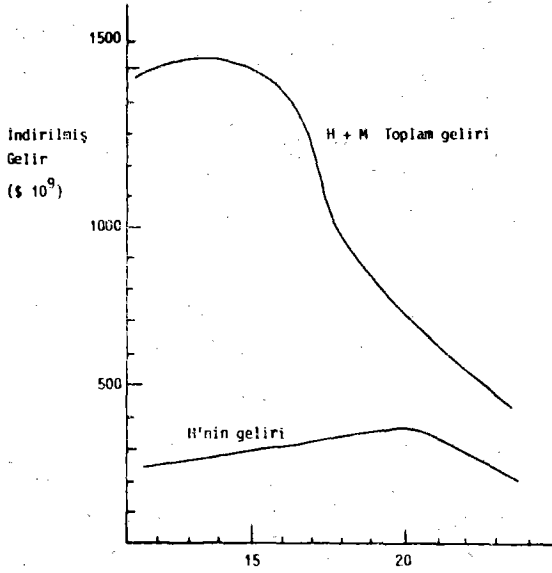
$$m = \$ 0.52/\text{varil/yıl}$$

şeklinde oluşmuştur. Burada toplam 200 milyar varillik rezerv, 18 yılda tükenmiş ve toplam \$ 1550 x 10⁹'luk bir gelir sağlamıştır. Bunun \$ 285 x 10⁹'luk kısmı H grubuna aittir. Her iki grubun gelirleri ve toplam gelir Şekil 3'te yıllık \$ 0.52/varil/yıl artımlarla gösterilmiştir.

Şekilde de görüldüğü gibi, H grubunun eniyileme stratejisi gelirini, \$ 365 x 10⁹'a yükseltmiş, M grubununkini ise \$ 365 x 10⁹'a düşürmüştür. Şu halde, değişken-fiyat stratejisinin kazanç matrisi aşağıdaki gibidir:

Fiyat	\$	Gelirler		
		H	M	Toplam
Stratejileri	\$ 13+0.52t	285	1265	1550
	\$ 20+0.52t	365	365	730

Faiz oranını % 10'dan % 20'ye çıkarmak sonuçları pek etkilememiştir. % 20'lik oran için, eniyi fiyatlandırma stratejisi \$ 12 + 0.52t olmakta, bu da stokların biraz daha çabuk (18 yerine 16 yılda) tüketilmesi sonucunu vermektedir. H grubunun ki ise 6 yerine 5 yılda tükenmektedir. Bundan dolayı eniyileme stratejilerinin, faiz oranındaki değişikliklere çok fazla duyarlı olmadığı sonucuna varabiliriz.



Petrolün başlangıç yılı (1986) fiyatı (\$/varil)

Şekil: 4 — İndirilmiş toplam gelirler, başlangıç yılı petrol fiyatının fonksiyonu olarak. (Fiyatın her yıl \$ 0.52/varil arttığı varsayılarak)

SONUÇLAR

Bulunanları inceleyerek, şu sonuçlara varabiliriz:

(i) İki grubun eniyi fiyat stratejileri oldukça farklıdır. Her iki grup da fiyat artırımını benimsese bile, H'nin başlangıç değeri \$ 20/varil, M'in ise \$ 13/varil'dir. (1986 ortalama fiyatının \$ 13/varil olması enteresandır).

(ii) Bu stratejiler için iki grubun olası kayıpları oldukça farklıdır.

		Kayıplar (10 ⁹ dolar)	
		H	M
Fiyat	\$ 13 + 0.52t	80	—
Stratejisi	\$ 20 + 0.52t	—	900

Bundan dolayı her iki grubu da tatmin edici çözüm, M'in eniyileme stratejisini uygulayıp (ki bu aynı zamanda toplam için de eniyidir) H'nin kayıplarını da bir şekilde telâfi etmektir. Bu telafiye **tüketim primi** diyebi-

liriz. (H'nin rezervinin eniyilenen düzeyden daha önce tüketildiğini gözönüne alarak) ki bu fazla önemsenmeyecek bir miktardır.

(iii) Bu sonuçlar faiz oranındaki değişikliklerden fazlaca etkilenmemektedir.

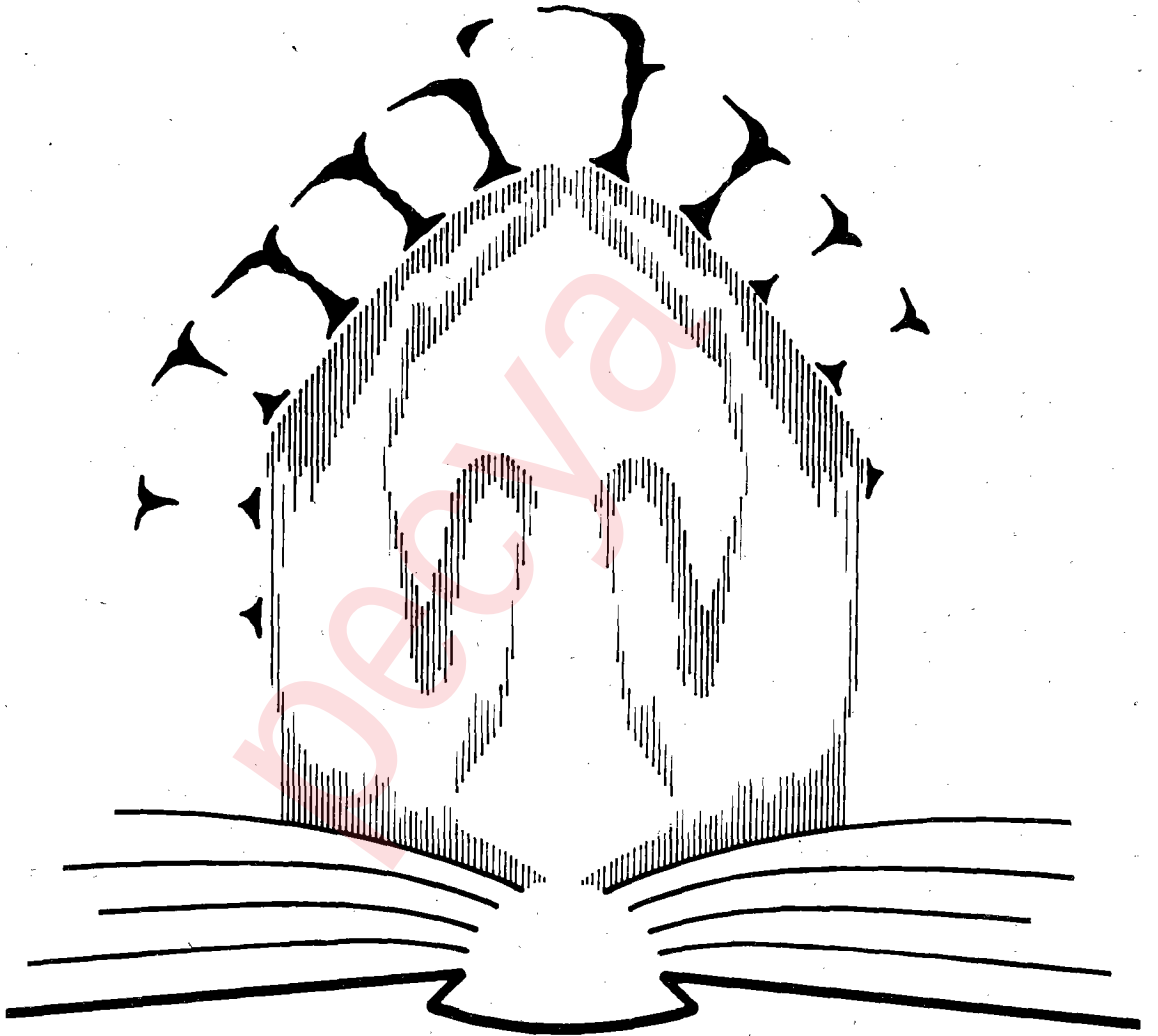
Model sonuçları ile 1985 ve 1986'da yaşanan olayları birlikte değerlendirmek, bizi ilginç bazı gözlemlere götürebilir. Bilindiği gibi, ılımlıların (M) lideri Suudi Arabistan öteden beri yüksek fiyat politikalarına karşıdır. Analiz sonuçlarına göre, bu politikası rasyoneldir. Ancak, OPEC kararlarına saygılı kalarak, 1979'da abartmalı biçimde yükseltile fiyatları uygulamıştır. Yine analizde de görüldüğü gibi, uzun vadede vahim sonuçlar getirecek bu politikayı 1985 sonunda terkederek, fiyatların \$ 8-9/varil düzeyine inmesini sağlamıştı. Nitekim, 1986 yılı ortalama fiyatı olan \$ 13/varil düzeyi, ılımlılar için (M) uzun vadede optimal fiyattır. Ancak, 1986 yılı sonunda S. Arabistan bu politikayı aniden terketti ve politikanın uygulayıcısı olan A. Zeki Yamani'yi de görevden uzaklaştırdı. OPEC'in son toplantısında mutabık kalınan fiyat ise \$ 18/varil oldu.

Model çözümleri ile kıyaslandığında, \$ 18/varil düzeyindeki fiyat, H için optimum olan \$ 20/varil değerine daha yakındır. Öte yandan, doların diğer güçlü paralar karşısında kaybetmiş olduğu değerle birlikte ele alındığında, «satılma gücü» olarak ifade ettiği düzey ise ancak \$ 13-14/varil anlamına gelmektedir. Netice olarak, şimdi izlenen politikanın bir çeşit uzlaştırılmış orta-uzun vade gelir optimizasyonu stratejisi şeklinde açıklanabildiği ve bu stratejinin temel öğelerinin model yapısı ile ifade edildiği söylenebilir.

KAYNAKLAR

- (1) İ. Kavrakoğlu, [«Oil Prices: Results of an Economic Equilibrium Model», Boğaziçi University, Research Report,] Mayıs 1986.
- (2) İ. Kavrakoğlu, [«Optimising Oil Prices» Turkish Review Quarterly Digest], V. 1, No. 5, s. 79-94, 1986.

tasarruflarınıza güvenli gelir,
ekonomimize güç,
milli kültürümüze hizmet.



TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI

“Güven Kapısı”

HER AV PARTİSİ av malzemeleri için de BİR SINAVDIR...



MKE, yılların verdiği deneyimle gayret ve başarılarını,

- Kalite ve miktar yönünden gelişerek,
- Avcılarımızın ihtiyaç ve isteklerini dikkate alarak,
- Bütün yurt düzeyinde, yaygın bir satış teşkilatı ile hizmet vererek sürdürmektedir.

GÜVENCELİ ATIŞ



BAŞARILI SONUÇ

MAKİNA VE KİMYA ENDÜSTRİSİ KURUMU

Genel Müdürlük:

Tandoğan/ANKARA Tel: 13 25 95 - 13 25 86

Satış Mağazası:

Tandoğan/ANKARA Tel: 23 75 75

Sermaye Piyasası

Temel DERVİŞ

T. Derviş DERBORSA Bankerlik A.Ş. Yönetim Kurulu başkanıdır. Okuyacağınız yazı, kendisinin Cemiyet merkezinde yaptığı konuşmanın metnidir.

Her şeyden önce bana bu söyleşiyi yapma fırsatını veren Dernek yöneticilerine ve beni dinlemek için buralara kadar zahmet edip gelen sizlere saygı, teşekkür ve selâmlarımı sunarım. Bu söyleşide mevzu «Sermaye Piyasası»dır. Sermaye Piyasasının ne anlama geldiğini, neye yaradığını ve Türkiye’de nasıl çalıştığını, kendinden beklenen işleri yapıp yapmadığını dilimin döndüğü, aklımın yettiği kadar anlatmaya çalışacağım.

Önce kendimi tanıtayım: Ben Derviş Temel, 1 Milyar Lira ödenmiş sermayeli Derborsa şirketinin sorumlu yöneticisi ve hissedarıyım. DERBORSA, üç şube halinde —Merkez, Şişli ve Ankara şubeleri— Sermaye Piyasasında hizmet vermektedir. Aslında Sermaye Piyasası ülkemiz Türkiye için bugüne kadar var ise de, asıl bundan sonra Batıdakiler ayarına gelecektir. Böyle olunca, kim ne derse desin, bu işte ben bir yeni öğrenci sayılırım, başkaları da öyle. Ama çalışkan, azimli bir öğrenciyim.

Söze «Sermaye Piyasası» ne demek, buradan başlayacağım. Anlatırken «Piyasa» teriminden başlayalım. «Piyasa» biliyorsunuz, bir şeylerin alınıp satıldığı yaygın bir pazarı anlatır. Peki Sermaye Piyasasında ne alınır satılır? Adı üstünde «Sermaye alınıp satılır» Peki, sermaye nedir? Siz İktisatçılar için uzun lâfa gerek yok. Sermaye bir ticari şirketi yürüten para ve imkânlar. Bu para ve imkânları Anonim Şirketler bir «kâğıtla» elle tutulur, gözle görülür ve piyasada alınır satılır hâle getirirler. İşte Sermaye Piyasasında öncelikle «hisse senedi» denilen, sermayenin sahipliğini temsil eden bu kâğıtlar alınıp satılır.

Hisse senedi baştan şirket kurulurken halka «sermaye taahhüdü» yaptırılarak yaygın hâle getirilebilir. Türk Ticaret Hukukunda ve bütün dünyada «**Tedrici kuruluş**» denen bu yöntemi biliyorsunuz. Ama şirketler, daha çok, **ani kuruluş** yöntemi ile kurulur. Kuruluş ve ilk yılların riskini «kurucular»

taşıır ve şirket başarı kazandıkça, birtakım hisse senetlerini elden çıkartıp, yeniden ek olanaklar, imkânlar elde eder. Yani bir hisse senedi için örneğin 5.000 Lira yatırırsa bunu başarılı bir işletme döneminden sonra çok daha fazlasına, diyelim 10.000 ya da 12.000'e satar. Hisse senedi niye değer kazanır? Bu ayrı bir konu, biz ona girmeyeceğiz. Burada yalnız şunu bilmek gerekir. İlk kurucular, riski göze alıp şirketi kuranlar bu hizmetlerinin meyvesini sadece «kâr» ile değil, «hisse senedindeki değer artışları» ile de toplarlar.

Sadece ilk kurucular değil, onlardan hisse senedi alanlar da çeşitli nedenlerle bu hisseleri satarlar. Böylece büyük bir hisse senedi piyasası, ya da başka deyimle «Sermaye Piyasası» oluşur. Birleşik Amerika'da bir yılda 1 Trilyon dolarlık hisse senedi alım satımı olur. Bu alım satımın yapıldığı New York Menkul Kıymetler Borsası, ya da borsanın bulunduğu cadde, Wall Street, Amerikan kapitalizminin çarpan kalbi sayılır.

Türkiye'deki sermaye piyasası henüz bu anlamı ve kapsamı kazanmış değildir. Nedenlerini ve ne yapılırsa o hâle gelebileceğini aşağıda anlatacağız. Yalnız Sermaye Piyasasının bizde yeni olduğu, bir Londra, Zürih, Frankfurt veya Tokyo Menkul Kıymetler Borsası ile İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının henüz kıyaslanamayacağını şimdilik belirtelim, yeter. 1987 yılı için düzenlenen «Yıllık Program»da, borsada kote edilmiş hisse senedinin toplam nominal-yani senet üzerinde yazılı değer toplamının 10.5 Milyar lira olduğu yazılı. Bu bugün için pek anlamlı bir toplam değil... Örneğin New York Borsasının yarım saatte alıp sattığı bir toplam.

Ne yapalım ki yüzyılların geride kalmışlığı bizi bu duruma sokmuş. Burada diyeceksiniz ki bu kadarcık hisse senedi alım satımıyla siz nasıl ayakta kalıyorsunuz? Doğru,

yerinde bir sual... Aslında bizim Borsada kote hisse senetlerin toplamı 10.5 Milyar lira ama, bunun da bir büyük kısmı şirketlerin büyük ortaklarının kasalarında... Onlar hepsini piyasaya sürmezler... Bizim uğraştığımız 3-4 Milyar liralık bir senet miktarı... Peki bu dar hacim ile mi yetiniyoruz? Doğal ki, bununla yetinmeyiz. Peki ne yaparız?

Tereyağ satmak isteyen yeterli mal gelmezse ne yapar? Tereyağ yerine geçen malı, margarini ve diğer benzer şeylerle eksikliğini tamamlar. Türkiye'de Sermaye Piyasasını durumu da böyle. Hisse Senedi böyle az olunca Şirket Tahvilleri alıp satılır. Ama daha önemlisi Devletin çıkardığı Menkul Kıymetler —kısa «kâğıtlar»— ağırlık kazanır. Zaten bu gün piyasada bu işlerden anlayan birçok insan, bu işe vaktiyle Devletin yurttaşlara zorla verdiği Tasarruf Bonolarını, memur ve işçilerden toplayıp, vadelerinde devlete vererek, ya da başka alıcılara satarak başlamadılar mı? Yaşları müsait olanlar bilirler: 1962-1970 yılları arasında Sermaye Piyasası yasal olarak, yok ise de, fiilen Tasarruf Bonosunun alınıp satıldığı, yasaya da aykırı olmayan bir menkul kıymet piyasası vardı. Bugün de Borsa Bankerlerinin ve Bankaların menkul değer alım satımlarının yoğunluğu Devlet Tahvilleri ve Hazine'nin Bonoları üzerindedir.

Gerçekten özellikle 1984'ten bu yana Devlet, köprü, Oymapınar gelir ortaklığı senetleri ile birlikte Sermaye Piyasasının en büyük satıcısı olmuştur. Hattâ diyebiliriz ki, Sermaye Piyasasında çalışanlar, müessese ve ticari firma olarak varlıklarını Devlet Tahvilleri ve Hazine Bonolarına borçludurlar. Devlet Plânlama Teşkilâtınca hazırlanan 1987 Programında kamu ve özel kesimin Piyasaya sürdüğü Menkul kıymetler 82 Nolu tabloda şöyle gösteriliyor: (Son Yılı (1986) biz tahminle koyduk).

İhraç Edilen Menkul Değerler

		Milyar Lira Olarak		
	1983	1984	1985	1986
Kamu Kesimi	249.—	704.5	2.020,6	2.600
Devlet İç Borçlanma Tahvilleri	229.—	199.4	673	850
İç İstikraz Hazine Bonoları	—	495.1	1217.6	1.650
T. Emlâk Kredi Tahvilleri	10	—	—	—
Gelir Ortaklığı Senetleri	—	10	140	100
Özel Kesim	110.8	163.9	175.9	210
Tahvil	14.9	12.6	33.1	62
Hisse Senedi	95.9	151.3	142.3	140
Diğerleri	—	—	0.5	8
	359.8	868.4	2206.5	2810

Görüldüğü gibi, Liberal bir devlet politikası izlendiği ve izleneceği savlarına karşın, özel kesimin çıkardığı kâğıtlar yüzde 100 bile artmamış, 1983-1986 Enflasyon toplamının yüzde 179 olduğu hesaplanırsa reel olarak azalmıştır. Buna karşılık, devlet ve diğer kamu kuruluşlarının çıkardığı menkul değerler-kâğıtlar 11.5 kat artmıştır. Reel, yani enflasyondan arınmış artış 5 kattır.

Tabii bu çarpık bir durumdur, hiç olmazsa normal bir durum değildir. Sermaye Piyasası kurumlarının Devletin bu şekildeki, ana nedenleri ne olursa olsun, devlet tahvil ve borçlarıyla ayakta kalması bir nimet sayılabilir. Ancak Çıkarılan hisse senedi miktarının 1984'ten 1985'e hem de enflasyon oranı yüzde 40'ın üzerindeyken artmaması ve düşüşün yüzde 30 dolayındaki enflasyona karşın süregitmesi Sermaye Piyasası açısından rahatsızlık vermektedir.

Bu noktada biraz durmak isteriz. Sermaye Piyasası olacaksa, bu çıkartılan özel sektör hisse senetlerinin hızlı artışı sayesinde olacaktır. Bugün bütçe ve kamu giderlerinin oldukça yüksek bir oranının Devlet Borçlanması ile kapatılması bize göre geçici bir «Süreç»tir. Bu süreç sona erince Sermaye Piyasası kurumları ne yapacaktır? Kaldı ki sorun sadece «Sermaye Piyasası kurum-

ları» sorunu değildir. Sorun daha çaplı ve önemlidir.

Şöyle ki :

Türkiye sanayiinde teknolojik bir sıçrama ve genişletme yapmak zorundadır. Bu da yüksek düzeyde öz sermaye, yani faiz ödemediği sermaye bulmakla gerçekleşebilir. Hisse Senedi satışı bir öz sermaye sağlama yoludur, tek yoldur. Faizsiz öz sermaye sağlamanın yolu ancak geçmişte başarı sağlamış bir şirketin hisselerinin halka açılması yoluyla olur. Çünkü halk yeni ve henüz proje halindeki kuruluşların hisse senetlerini almaya bilir ve haklıdır. Bunun için Türk girişimcileri, başarıları herkesçe bilinen eski ve yerleşmiş firmalarının hisse senetlerini, borsaya getirip satmalıdır. Bunlar kuşkusuz primle, yani üzerinde yazılı meblağın çok üstünde ki değerlerle alıcı bulacaklardır. Buradan elde olunan birikimlerle, yeni yeni şirketler kurulmalıdır. Yeni projeler için halka açılmak aynı sonucu getirmez.

Bu yapılacağına, yani öz sermaye ulusal çapta, eski ve tanınmış firmaların halka açılarak genişletileceğine banka kaynaklarına yüklenilmesi, Sermaye Piyasasını da Banka sistemini de tehlikeye düşürebilir. Banka sisteminden doğruluğu ne ölçüdedir bilmediğimiz tatsız sinyaller gelmektedir. Müteşebbis-

lerimiz, eski firmalarını halka açıp yeni girişimlere gitme yolunu tutmazlarsa bu sinyaller daha yoğunlaşabilir.

Ancak yukarıda anlattığımız, «Öz sermaye» genişlemesi sadece bir unsura, yani «müteşebbislerin yeni bir anlayış kazanmasına» bağlı değildir. Tek başına düşünülmemeli bu meseleler. Hisse senetlerinin satışında bir patlama olması için halka yeni aydınlıklar getirilmeli, bu yolda uğraşan müessese-lere daha kolay işlerlik sağlanmalıdır.

Önce birinciden başlayalım. Halkımız parasının deve edilmesinden çok zarar görmüştür. Bankerler skandalının anıları hâlâ canlıdır. Kooperatiflerin inşaat kesimindeki fonksiyonları da pek aydınlanmamıştır. «Şirket bilânçolarının ne ölçüde inanılır olduğu» sorunu çözümlenmeden, kimsenin hisse senedine güven duymasını bekleyemeyiz. Belki birkaç ünlü firma bu kaideden dışarda kalabilir, yani halk onlara başka garanti ve delil olmadan inanabilir. **Ancak büyük kısmıyla şirketlerin halkın karşısına güvenilir uzmanlarca sağlanmış bilânçolarla çıkması gerekir. Bunun da Noter niteliğinde Yeminli Hesap Uzmanlığı Bürolarıyla mümkün olacağı tabiidir. Amerika ve İngiltere bu gibi kuruluşların hizmetleriyle Sermaye Piyasasını halka açabilmiştir.**

İkinci olarak, kitle iletişim araçlarının bu yolda, yani halkın aydınlatılması yolunda yoğun olarak kullanılması gerekir. Halka resmi otoriteler, özel sektörün ün kazanmış isimleri ve bilimsel otoriteler TV de konuşarak bu kısımda ışık getirmelidirler. Toplu Vergi konusunda yapılan aydınlatmalar gibi, burada bir bilgi verme kampanyası açılmalıdır.

Sermaye piyasasının açılıp gelişmesi, yani hisse senetlerinin ulusal yatırım hacmini büyük ölçüde artıracak biçimde piyasaya sürülebilmesi ve halka en yararlı biçimde satılması için alınması gerekli ikinci grup önlemler, bu işleri yapan müessese ve kurumların

geliştirilmesidir.

Bu müesseselerin başında Borsa Bankerleri gelir. Bugün Borsa Bankeri sayısı çok sınırlıdır. Neden? Çünkü, halka güvenilir kişilerin bilgi ve hizmet vermesi zorunluluğu vardır. Şahsen biz DERBORSA olarak bu işe 1 Milyar lira yatırdık. 200 Milyon liralık teminatımız yatıyor Merkez Bankasında. **Ayrıca eski batmış köşe başı bankerlerin borçları için bizden para kesiliyor.** Bu kadar baskı ve güç şartlar altında çalışamaz.

Hem bu kadar teminat ve kesinti alınmıştır, ve hem de olmayacak yasaklar konulmuştur. Her adımımız denetim altındadır. Sağa baktın yasak, sola baktın yasak, ilânlarımız kontrol altında... Tek nefes alınacak yer devlet tahvili alıp satma... Onu da herkes yapıyor, yapabiliyor. 50 Milyonu olan herkes, banker olsun olmasın, tahvil ihalesine giriyor. O vakit benim girdiğim o kadar külfetin manası ne? **Eskiden Borsa Bankerlerine Tahvil bedeli üzerinden bir indirim yapıldı, şimdi o da kaldırıldı.** Böylece Borsa Bankerleri haksız bir rekabetle karşı karşıyadır.

Ama bu haksız rekabet sadece yukarıdakinden ibaret değil... Hem 50 Milyonu bulan, bu işlemlere girmek için sırtına hiç bir külfet yüklenmemiş özel kişilerin ve hem de bankaların. Çünkü Bankerlere tanınan her hak, bankalara da tanınmış. Bankaların hem olanakları bizden fazla ve hem de özel statüleri gereği Tahvilin onlara sağladığı yarar borsa bankerlerinden çok daha fazla... Bu avantajlara sahip, sermayesi ve gücü bizden daha büyük bankaların rekabeti ikinci bir haksız rekabet oluşturuyor. Bu iki kategori dışında, bir de Al-Baraka ve Faisal Finans gibi, Türkiye Cumhuriyeti yasalarına uyma zorunluluğu bulunmayan yabancı finans kurumlarının haksız rekabeti de her şeyin üstüne tüy dikmektedir.

Bu haksız rekabetin de mutlaka ortadan kaldırılması gerekir. Birleşik Amerika'da Ti-

caret Bankaları —yani özel yatırım bankaları dışında kalan bankalar— Sermaye Piyasası işlemlerine karışamazlar. Bizde de paralel bir hüküm kurulabilir. Ayrıca sırtımızdaki yüklerin-teminat, kesinti-kaldırılması şarttır.

Sermaye Piyasasının bir diğer önemli ayağı olan menkul kıymetler Borsası'nın durumu da açıktır. Borsa meslek mensuplarının değil, Sermaye Piyasası kurulu'nun Ankara'dan bürokrat denetlemesi altındadır. Böylece

inisiyatif ve hareket kabiliyeti donmuştur. Böyle bir Borsa Statüsü ve anlayışıyla Sermaye Piyasası kurulamaz.

Son söz olarak belirtmek isteriz ki, bütün bu önlemler alındığı takdirde hemen bir Sermaye Piyasasının yerden fışkırırcasına ortaya çıkacağını da beklemek yersiz bir acele olur. Ülkemizde Sermaye Piyasasının batılı yöntemlerle kurulup çalışması bir süreyi gerektirir. Ancak bu süre yukarıda anlattığımız yöntemlerle önemli ölçüde kısaltılabilir.

mükemmel bir tatil için

TURBAN

“Otel ve Tatil köyü Zinciri”

TURBAN ABANT OTELİ

TURBAN ADALYA OTELİ

TURBAN AKÇAY TATİL KÖYÜ

TURBAN AMASYA OTELİ

TURBAN BÜYÜK SAMSUN OTELİ

TURBAN ÇEŞME OTELİ

TURBAN ÇORUM OTELİ

TURBAN ELMADAĞ DAĞEVI

TURBAN ILICA MOTELİ

TURBAN KIZILTEPE KAMPİNG

TURBAN KILYOS MOTELİ

TURBAN MARMARIS TATİL KÖYÜ

TURBAN ÖREN TATİL KÖYÜ

TURBAN URFA OTELİ

TURBAN ÜRGÜP MOTELİ

TURBAN YALOVA TERMAL

MARİNALAR

TURBAN ANTALYA KALEİÇİ

TURBAN BODRUM MARİNA

TURBAN KEMER MARİNA

TURBAN KUŞADASI MARİNA

TURBAN SEYAHAT ACENTASI

• Ankara • İstanbul • İzmir



T.C. TURİZM BANKASI A.Ş.

Müdafaa Cad. No: 16 Kızılay-ANKARA

Tel: 179200-19 Telex: 46293 Tubn-tr

Ekonomik Bülten

Dergimizin bu sayısında yeni bir bölüm başlatıyoruz.

«Bir Bizden, Bir Onlardan» başlığı altında ülkemizde ve yurt dışında çıkan çeşitli iktisat süreli yayınlarını tanıtmayı amaçlıyoruz. Akademik çevrelere ve genel okura seslenen yayınlar arasında her hangi bir ayırım yapmadan sürdürmek istediğimiz bu yeni bölümümüzde ilk olarak İstanbul'da yayımlanan haftalık **Ekonomik Bülten** gazetesine yer veriyoruz.

Ekonomik Bülten «özel bir gazete». 4.8. 1986 tarihinden bu yana her hafta Pazartesi günleri «özel okurlarına» ulaşıyor. Veb Ofset bünyesinde, 21 bin 250 okuyanı ile Türk ve Dünya Ekonomi basınında seçkin bir konuma gelme başarısını göstermiş bir yayın.

Değişen dünyanın, sürekli ve hızlı değişiminin ekonomiden kaynaklanan ve ekonomiye yansıyan yanı bu gazetenin ilgi alanı, ana konusu ve tek uğraşı.

Ekonomik Bülten, Anadolu Sanayii ile İstanbul'u, İstanbul'la dış dünyayı aralarında bağlar kurarak, bir bütün halinde sunuyor sayfalarında.

Ekonomik Bülten'in yayın profili, iş ve ekonomi dünyamızın düşünenleri, yönetenleri, uygulayanları, iş ve çözüm üretenleri bir başka deyişle iş adamları, sanayiciler, yöneticiler, ekonomistler ve ekonomiyle ilgilenen herkes düşünülerek belirlenmiş.

Ekonomik Bülten'i konusunda uzmanlaşmış, tecrübeli bir kadro yayına hazırlıyor. Dünyanın çok önemli merkezlerini içine alan haberleşme ağına sahip. Etkin Yurt dışı temsilcileri ve temsilcilikleri sayesinde, bu kadar kısa bir geçmişi olmasına karşın Yurt dışından da oldukça olumlu tepkiler ve talepler aldığı belirtiliyor.

Özelikle ülkemizi ziyaret edecek, ticari bağlantılar kurmak isteyen yabancı kuruluşların tanıtımlarıyla ilgili çalışmaları için E. Bülten'i tercih etmeleri, gazeteyi bu yönde daha ciddi ve geniş anlamda organizasyonlar yapmaya yöneltmiş. Gazeteyle birlikte verilen özel ilaveler yanında henüz kurulmuş olan EB CLUB da bu etkinliklerden biri.

EB CLUB, İş ve Ekonomi dünyasında iletişimi kolaylaştıracak hizmetler sunmayı amaçlıyor. İş çevrelerini ilgilendiren konularda konferans, seminer, sempozyumlar düzenlemek. Yurt dışı organizasyonlarda, iş adamına rehberlik, danışmanlık hizmetleri sunmak. Orada oteldeki konforundan, iş randevularına kadar... Üyelerini, dünyadaki bor-

salar ve fiyat hareketlenmelerinden anında haberdar etmek, yurt içi ve dışından sağlıklı bilgi aktarımı. Ekonomik Bülten okurlarına ve EB CLUB üyelerine ücretsiz sunuluyor.

EB CLUB'ın ilk organizasyonu 14-19 Mart tarihleri arasında gerçekleşecek olan Uluslararası Kahire Fuarı. Bu fuara katılmak isteyen veya görmek isteyenler, EB CLUB'la rahat bir yolculuk yapabilecek, oteldeki yeri hazır olacak, iş randevuları daha önce ayar-

lanacak, dilenirse katılanların yanına bir rehber sağlanacak. Bütün bunların sonunda dileyenler dört günlük bir Nil Sefası da yapabilecek.

Ekonomik Bülten, özlü ve anlaşılır dili, olayların geri plânına değinen ve geçmişiyile ilgili bilgiler veren haber anlayışı ile, girişimlerde bulunmayı sorumluluk edinen kişilerin seveceği, okunması gereken, düşündüren ve ses getiren bir gazete.

EMLAK KREDİ diyor ki:

Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesi'ni; Sporda; Dünya, Olimpiyat ve
Ankara Devlet Opera ve Balesi Binasını; Avrupa şampiyonlarını
İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'ni konut sahibi yaptık.
inşa ettik.

Biz, TEKBANK'ız! Hem BANKAYIZ, hem de SOSYAL BİR KURUMUZ.



TEKBANK

"Evinize açılan kapı,,

Sıvayın kolları
dış pazarlara...

DIŞBANK YANINIZDA!

Dışbank, Türkiye dış ticaretinin uzman, saygın bankasıdır... Dışbank, Türk işadamlarının verimli, güçlü bankasıdır. Dışbank ile sıvayın kollarınızı dış pazarlara... yeni atılımlara. Dışbank yanınızda!



DIŞBANK

BANKACILIKTA YENİ BİR **ENERJİ**

Genel Müdürlük:

Yıldız Posta Cad. 54 80280 Gayrettepe-İstanbul • Telefon: 172 42 80 (20 Hat) • Telex: 27992 tdtb tr-27991 disp tr
• Teletext: (18) 38007 diso tr • Telefax: 172 52 78-79 • P.K. 131 80692 Beşiktaş-İstanbul

CEVHER GRUBU

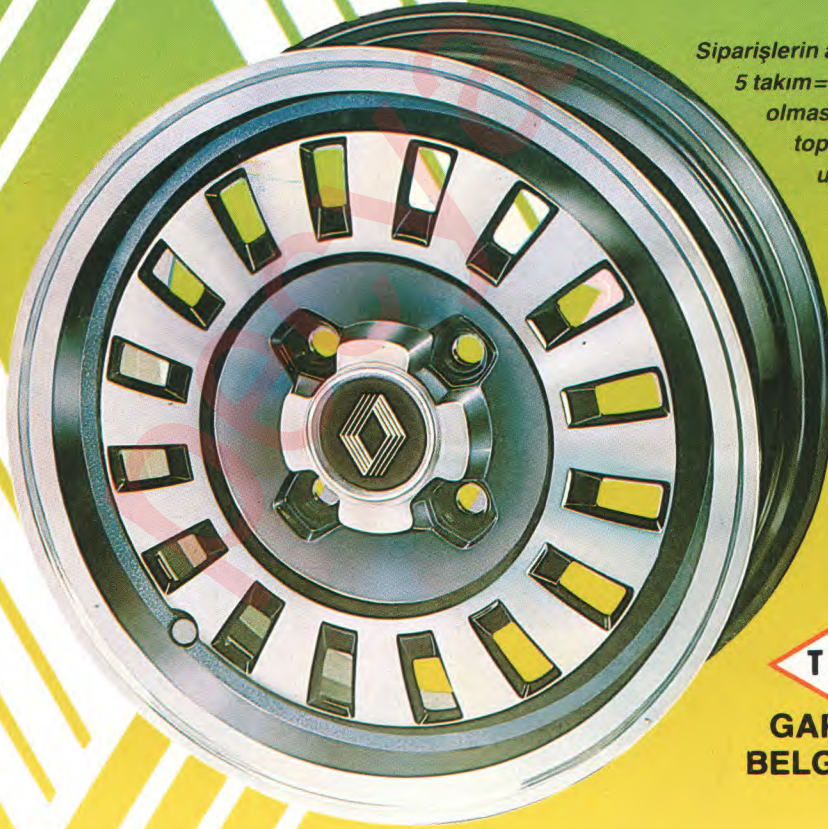
*FiAT 124-131 den sonra
şimdide **RENAULT 9** otomobilleri için
TÜRKİYE’de ilk özel alaşımlı alüminyum döküm
oto jantlarını üreterek
satışına başlamıştır.*

* **Türkiye'nin her yerinde perakende
satış fiyatı 37 500TL/adet (KDV haric)**

1986 yılında Fiat 124-131 otomobillerinin
orijinal jantlarından 100.000 adet üretilerek
satışı gerçekleşmiştir.

Siparişlerin asgari
5 takım=25 adet
olması halinde
toptan satış fiyatı
uygulanır.

Renault-12 ve
Ford-Taunus
otomobillerine
ait
**Cevher
jantları**
bir süre sonra
piyasaya
verilecektir.



TSEK
**GARANTİ
BELGELİDİR**

5 sene süre ile GARANTİLİ
CEVHERJANT
« KALİTELİ - EKONOMİK »

Türkiye Genel Distribütörü: **CEVHER MOTOR TİCARET A.Ş.**
1379 Sok No 59/B Güven İşhanı İZMİR
Tel: (51) 25 11 51 - 52 Telex: 53 078 cese tr